

चादोबा

मे १९९६

विश्व-समाचार

पॅलेस्टाइनचे अध्यक्ष

अरबस्तानातील एक छोटा देश आहे पॅलेस्टाइन. आसर अराफत यांची अध्यक्ष-पदी निवड झाली. २० जानेवारी रोजी झालेल्या निवडणुकीत ८८ सदस्यांचे एक कौन्सिल निवडण्यात आले. अराफत यांच्या नेतृत्वाखाली स्थापित झालेल्या विजयी गटाला निवडणुकीत बहुसंख्य मते मिळाली.

अराफत यांचे संपूर्ण नाव आहे - अब्दुल रहमान अराफत अलकुद्वाय. सन १९४१ मध्ये इस्राइलची स्थापना झाली. पॅलेस्टाइनच्या नागरिकांना आपली मातृभूमि सोडून पळून जावे लागले. तेव्हा ते विशीतले तरूण होते. आपल्या देशवासियांवर होणारे अत्याचार त्यांना सहन झाले नाहीत. अरबस्तानच्या राष्ट्रीयतेचा त्यांच्यावर खूप प्रभाव होता. त्यांनी आपले शिक्षण सोडून दिले.

आपल्या जनतेला त्यांची मातृभूमि मिळवून देण्याचा त्यांनी संकल्प केला. आपल्या या महान् उद्देशाच्या पूर्तीसाठी त्यांनी पॅलेस्टाइन विमोचन संस्था (पी.एल्.ओ.) स्थापन केली. काही काल ते या संघटनेचे अध्यक्ष बनून राहिले.

सर्वप्रथम त्यांनी इस्राइलच्या आक्रमणकाऱ्यां विरुद्ध गोरीला युद्ध आरंभिले. यामुळे हे लोक मोठे उग्रवादी आहेत असे इस्राइलला वाटू लागले. यानंतर त्यांनी इस्राइलच्या सेनेशी प्रत्यक्ष युद्ध सुरु केले, आणि त्यांना यात थोडे यश ही मिळाले. यामुळे पॅलेस्टाइनच्या जनतेला त्यांच्याबद्दल प्रेम वाटू लागले. सन १९७४ मध्ये संयुक्त राष्ट्र-संघाच्या जनरल असेम्ब्ली समोर अराफतने एक भाषण दिले. त्यावेळी शांतीचे चिन्ह म्हणून एक जैतूनची फांदी आपल्या हातात धरून ते म्हणाले - ''ही जैतूनची फांदी माझ्या हातातून कधी खाली पडू नये !''

इस्राइलने पी.एल्.ओ. ला कधी मान्यता दिली नाही. तसे पाहिले तर दोघांनी एकमेकांना मान्यता दिली नाही. म्हणून युद्ध चालूच राहिले. दोन्ही पक्षांनी आपापला विजय घोषित केला. तसेच आपला पराजय ही मानला. दोन्ही देशात तह व्हावा यासाठी अनेक देश प्रयत्न करु लागले. परिणाम असा झाला की सन १९८८ मध्ये अराफत यांनी संयुक्त राष्ट्र-संघात इस्राइलला स्वतंत्र देश म्हणून मान्यता दिली. यामुळे जगातील अनेक देशात अराफत आदरणीय ठरले आणि एक प्रसिद्ध नेता म्हणून गाजले.

सन १९९३ मध्ये 'पॅलेस्टाइन अथॉरिटी' ची स्थापना झाली. पी.एल्.ओ. आणि इस्राइल यांच्यात तहाची बोलणी सुरु झाली. २९ सप्टेंबर १९९५ रोजी अराफत व इस्राइलचे विदेश मंत्री सायमन पेरिज यांनी एका तहावर स्वाक्षऱ्या केल्या. पश्चिम किनाऱ्यावरील गाजा पट्टीसारख्या काही स्वतंत्र प्रदेशातून इस्राइली सेना काढून घेण्यात आली. तेथे पॅलेस्टाइनचा अधिकार पुन्हा प्रस्थापित झाला. लोकशाही शासन स्थापित करण्यासाठी सर्व-साधारण निवडणुका झाल्या.

पॅलेस्टाइन तसा फार प्राचीन देश आहे. पश्चिमी किनाऱ्यावरील जेरीको मध्ये सुमारे ९००० वर्षांपूर्वी मानव प्रथम येऊन राहिले. याला ऐतिहासिक आधार ही उपलब्ध आहे.

नुकत्याच झालेल्या निवडणुकीत अराफतच्या प्रतिस्पर्धी होत्या ७२ वर्षे वयाच्या श्रीमती समीहा खलील. त्यांना १० टक्केच मते मिळाली. अराफत यांना ८८ टक्के मते मिळाली.

पी.एल्.ओ. आणि इस्राइल यांच्यात तह घडवून आणण्याच्या कामी ईजिप्तने पुढाकार घेतला. झालेली निवडणूक हे स्वतंत्र पॅलेस्टाइनच्या निर्मितीतील पहिले पाऊल आहे असे ईजिप्तचे नेते मानतात.

माणूस जाऊन जाईल तरी कोठे?

जुगल, यशगावात पोचला. आपल्याबरोबर त्याने काहीच आणले नव्हते. आश्रय मागण्यासाठी तो गावपाटलाकडे गेला. भूषणचं रिकामं असलेलं घर पाटलाने त्याला देववलं अन् गावात काम शोधायला सांगितलं.

जुगल प्रथम भूषणकडेच जाऊन त्याला म्हणाला, "मालक, तुमचं घर फार आवडलं मला. तिथे खूप छान वाटतंय. पण काही भाडं दिल्यावाचून नुसतं रहाणं मला पटत नाहीय. तुमचं काही काम असेल तर जरूर सांगा. मी ते नक्की करीन."

भूषण हसून म्हणाला, "माझ्या भावाचं लग्न झालं, तेंव्हा वाटलं होतं की, त्याला निराळं रहावंसं वाटेल; म्हणून खरीदलं होतं मी ते घर. पण तो तर शहरात निघून गेला अन् तिथेच राहू लागला. घरात माणसं नसतील, तर ते ओसाड पडतं. त्याच्या देखरेखीसाठी बरेच नोकर ही ठेवले मी. खर्च ही होतोय त्यामुळे खूपसा. पण तू राहिलास तर हा खर्च कमी होईल. तेच भाडं समजेन मी ! तेंव्हा अगदी नि:संकोच रहा तिथं."

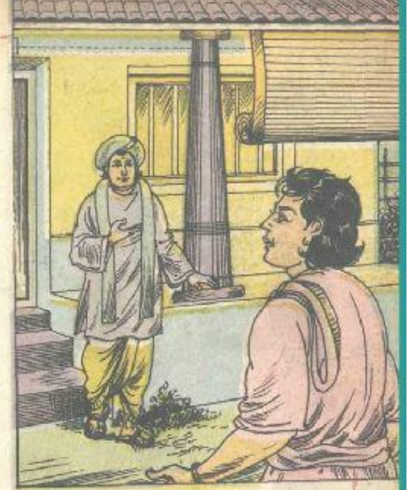
"तरीही मी स्वत:ला तुमचा ऋणकोच मानतो. मला बरे दिवस आले, तर तुमचं हे कर्ज नक्की फेडीन मी."- जुगल म्हणाला. नंतर गावातल्या बऱ्याच लोकांकडे जाऊन तो त्यांना 'आपल्याला नोकरी देण्याबद्दल' विनवत राहिला.

प्रथम तो ज्या घरी गेला, ते होतं सीताकरचं घर. सीताकर एक कवि होता. जुगलला तो म्हणाला, "मी एक कवि आहे. काव्य लिहून मी ती भाग्यवान लोकांना अर्पण करतो. त्यांच्याकडून मिळणाऱ्या पैशात मी आपला अुदरनिर्वाह चालवतो. माझ्या बायकोला घरकामात मदतीसाठी एक मोलकरीण नेमलेली आहे. गैरसमज नको करून घेअूस; पण तुला देण्यासारखं काही कामच नाही माझ्या जवळ !"

"पण महाराज, तुमचं घर तर चांगलं ऐसपैस दिसतंय. परसूही खूप मोठं वाटतंय. मला नोकरी दिलीत तर तुमची बाग चांगली संभाळीन मी. काम न दिलंत, तर मी अुगाच रिकामा राहीन नं?" जुगल बोलला.

सीताकर आश्चर्यचकित दृष्टीने जुगलकडे पाहू लागला. त्याला जुगल चांगला सुशिक्षित वाटला. पण तो अंगमेहनत करू शकेल असं मात्र वाटत नव्हतं. अर्थात् गरज माणसाला काहीही करायला लावते हे खरंच. इतका विचार करून तो जुगलला म्हणाला, "अरे, पण बागेचं काम तर मी स्वत:च करतो; तो माझा व्यायाम! इतकीही मेहनत न केली, तर तब्येत खराब होईल न! तू आपल्या अुदरंभरणाची इतकी चिंता नको करूस. तुला कुठं काही काम मिळेपर्यन्त जेवायला माझ्याकडेच येत जा. देवकृपेनं माझ्याकडे अन्नाला कमतरता नाही!"

सीताकरला नमस्कार करत जुगल म्हणाला, "आभारी आहे मी तुमचा. पण कुठल्याच घरी फुकट तुकडे तोडणं आवडत नाही मला. माझ्यावर तुमचा विश्वास असेल, तर मी मागेन तेव्हां मला कर्जाअू पैसे देत जा. मला चांगले दिवस आले, की तुमचं कर्ज फेडून टाकीन." इतकं बोलून तो दुसऱ्या घरी गेला.

हे घर होतं एका व्यापाऱ्याचं. या घरीही त्याला काम मिळालं नाही. सीताकरकडच्या सारखंच बोलणं इथं ही झालं. जुगल सीताकरशी जे बोलला तेच इथेही बोलला.

अशा प्रकारे गावातल्या अनेक घरमालकांना तो जाऊन भेटला. फिरून-फिरून थकून शेवटी तो एका झाडाखाली बसला. तिकडून जाणाऱ्या पाटलाने त्याला पाहून विचारलं, "काय रे बाबा, कुठंच नाही जमलं?"

"वा: महाराज! तुमचं गाव पण काय महान् आहे ! सर्वजण आपापली कामं स्वत:च करत असल्याने मला कुठंच काम मिळत नाहीये." जे जे घडलं ते सर्व जुगलनं

कमलाकर तोरणे

सांगून टाकलं.

''तर मग रोज एकेका घरी जाऊन भोजन करत जा. तुझे दिवस आरामात निघून जातील.'' पाटलाने सुचवले.

''पण काही काम न करता नुसतं फुकट कुठं खाणं कबूल नाही मला. काही न खाता दिवस काढायची सवय आहे मला.'' जुगल बोलला.

आता आश्चर्य करीत पाटील जुगलकडे निरखून पाहू लागला. त्याला जुगल कोणी सर्वसामान्य माणूस वाटेना. अशा माणसाला आपल्या गावात चांगला मान मिळवून देण्याचा त्याने निश्चय केला.

ताबडतोब गावातल्या प्रतिष्ठित लोकांना बोलावून घेऊन पाटील म्हणाला, ''हा जुगल मोठा स्वाभिमानी माणूस आहे. कुणाकडून दान घेणं पसंत नाही त्याला ! आपल्या गावात त्याला अुपाशी रहावं लागावं हे बरं नाही आपल्या दृष्टीनं ! तेंव्हा सर्व मिळून त्याला मदत करू या. आपण एक एक दिवस त्याला आपल्या घरी काही काम देअू, अन् त्या त्या दिवशी त्याला जेवणही देअू.''

त्या सर्वांना ही योजना आवडली; अशा तऱ्हेने जुगलला काम मिळाले, अन् पोटभर खायलाही मिळू लागले. तरीही जुगल एवढयावर खूश नव्हता. तो रोज कुणा ना कुणाकडून कर्ज घेत राहिला. एकाकडून एक रुपया मिळवला, तर दुसऱ्या एकाकडून दोनशे रुपये मिळवले त्याने. सर्वांना तो 'चांगले दिवस आले, की मी तुमचे पैसे फेडून टाकीन.' असे म्हणे पण त्याबरोबरच त्याने कधी कुणाची रक्कम परतही केली नाही. सर्वांत विचित्र गोष्ट अशी की, कधी कोणी आपलं कर्ज फेडण्याबद्दल त्याच्याकडे तगादाही केला नाही.

असे एक वर्ष निघून गेले. एक दिवस पाटलाला भेटून जुगल म्हणाला, ''मी आता आपल्या गावी जातो. तुम्ही गावच्या लोकांना एकत्र करा, कुणाला काही तिकडून आणून हवं असेल तर त्यांना आणून देईन मी.''

गावपाटलाने हसून विचारले, ''काय काय आणू शकशील तू?''

''मी ज्या गावी जात आहे, तिथे ललितांबिका नावाची एक देवी आहे. ती कोणाची कोणतीही इच्छा पुरी करते.'' जुगल विश्वासपूर्ण स्वरात अुत्तरला.

''सांग बरं मग, ते गाव कुठं आहे? मी पण येतो तुझ्या बरोबर तिथे. मला माझी एक इच्छा स्वतःच सांगायचीय तिला.'' पाटील बोलला.

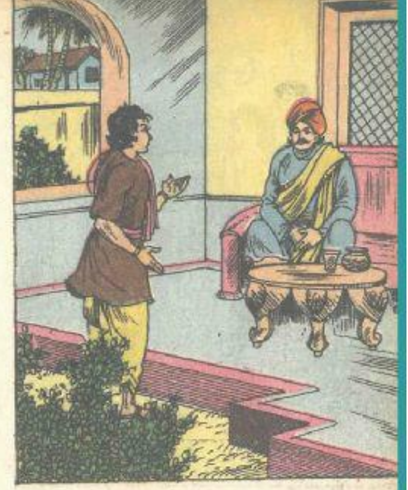
''पण आत्तापर्यन्त कोणीच बाहेरचा माणूस तिथे आलेला नाहीय. तुमची इच्छा काय आहे, ती मलाच सांगा, तुमच्यातर्फे मी मागीन देवीकडे.'' जुगल म्हणाला.

''माझं लग्न होअून दहा वर्षे अुलटली, पण माझ्या बायकोला मूल नाही झालं अजून! देवी संतानप्राप्ती करून देते का?'' पाटलाने विचारले.

''हो ऽ ! नक्कीच.'' जुगलने खात्री दिली.

''जुगल गावाला जात आहे, तेंव्हा संध्याकाळी सर्वांनी एकत्र जमावे'' अशी दवंडी पाटलाने पिटवली. सर्वांना अुद्देशून जुगल बोलला, ''या गावचे सर्वजण फार भले आहेत, तेव्हा देव सगळ्यांचं भलंच करील. तुम्ही आपापल्या इच्छा मला सांगा. देवी ललितांबिकेला मी त्या सांगीन.''

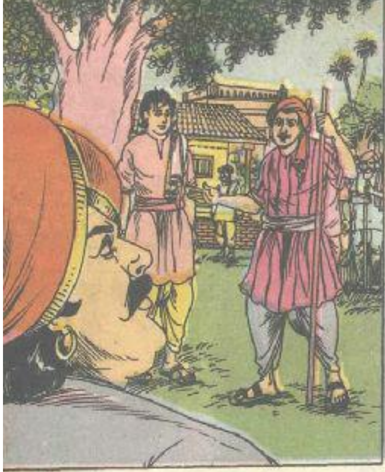
गावचे लोक एकापाठोपाठ एक अुभे राहून आपापल्या इच्छा सांगू लागले. 'बरेच दिवसांपासून आजारी असलेली आपली आई बरी व्हावी' अशी एकाची इच्छा होती, तर

'आपला कोपिष्ट नवरा शान्त व्हावा' अशी इच्छा एका बाईने व्यक्त केली.

काही जणांनी अशा व्यक्तिगत इच्छा प्रकट केल्या, तर काहींनी गावासाठी काही अपेक्षा केल्या.

'साऱ्या लोकांना गावाबाहेरच्या झऱ्यावर जावं लागतं. तेव्हा गावात गोड्या पाण्याच्या विहिरी असाव्यात.' अशी अच्छा कोणी सांगितली, तर 'गावच्या रस्त्यालगतची रोपं नीट वाढून त्यांची सावली मिळण्याइतके वृक्ष तयार व्हावेतं'. असे कोणी बोलून दाखवले. 'गावचं मंदिर जीर्ण झालेलं आहे, तेंव्हा कोणा चांगल्या शिल्पकारांनीच ते नीट करावे; नाहीतर ते पार पडून जाअून गावचं नुकसान

होईल' अशी भीती व्यक्त करून 'त्याचा जीर्णोद्धार व्हावा' अशी अपेक्षा केली.

अशा प्रकारे सर्वजण आपापल्या इच्छा सांगत असतानाच एक माणूस तेथे आला. जुगलला त्याने विचारले, "तू इथे आहेस?"

गावपाटलाने त्याला जवळ बोलावून हकिकत विचारली. त्या माणसाचे नाव होते नील. तो चन्द्रपुरचा रहिवासी होता. त्या गावात जुगल एक वर्षभर राहिला होता. तेथे त्याने लोकांकडून खूप कर्ज घेतले होते. एक दिवस असाच तो गावातून अचानक नाहीसा झाला. जाता जाता त्या गावातल्या लोकांनाही असेच ललिताम्बिका देवीकडून गावच्या लोकांच्या इच्छा पुऱ्या करण्याबद्दल ग्वाही दिली होती. पण लोकांच्या मनात त्याच्या अुद्देशाबद्दल संशय असल्याने त्यांनी आपल्या इच्छा सांगण्या अगोदर आपले कर्ज फेडण्याबद्दल लकडा लावला. झाले! जुगल त्याच रात्री तेथून निघून गेला. गावच्या लोकांनी त्याला पकडून आणण्याचे काम नीलवर सोपवले.

पाटलाने जुगलला विचारले, "खरं आहे का हे बाबा म्हणत आहेत ते?" जुगलने होकारार्थी मान हलवली.

"असं का केलंस तू?" पाटलाने विचारले.

जुगल अुत्तरला, "मी देवी ललितांबिकेचा भक्त आहे. लोकांच्या इच्छा देवीकडून पुऱ्या करून घ्याव्या, असं वाटलं मला. त्यासाठीच मी बरकतपुरला गेलो. तिथे मी इथल्यासारखाच वर्षभर राहिलो. त्यांच्याकडून मी एकूण तीन हजार रुपये कर्जाअू घेतले होते. गावकऱ्यांच्या इच्छापूर्तीसाठी मला ते गाव सोडून जायचं होतं. पण कर्ज फेडल्यावाचून ते मला जाअू देईनात. मी घेतलेली रक्कम एका जागी पुरून ठेवली होती, ती सारी चोरीला गेली. मी खरी गोष्ट गावकऱ्यांना सांगितली, पण त्यांचा विश्वासही बसेना. मग लपूनछपून तिथून मी पळालो अन् चन्द्रपुरला गेलो. त्या गावात वर्षभर राहून मी पुन्हा तीन हजार रुपये जमवले; पण तिथेही बरकतपुरसारखाच अनुभव आला. तेही गाव सोडून जाअू देईनात. तिथूनही मी पळून गेलो अन् परत बरकतपुरला जाअून लोकांचं कर्ज व्याजासुद्धा परत केलं. नंतर मी तुमच्या गावी आलो. आता माझ्याजवळ बारा हजार रुपये आहेत. ते घेअून मी चन्द्रपुरला जाईन अन् त्यांची कर्जफेड करीन. माझी अशी इच्छा होती की, सरळ आपल्या गावी जाअून ललिताम्बिका देवीचं दर्शन घ्यावं. तुम्हा सर्वांच्या इच्छा तिला सांगून त्या पुऱ्या करून घ्याव्या. इतक्यात हा नील इथं अुपटला. ही आहे माझी कहाणी. खोटं इतकंसंही नाही त्यात."

नील जोराने म्हणाला, "खोटारडा आहे हा! बारा हजार घेअून इथून पळून जायचं होतं याला! पण माझ्या येण्यामुळे त्याचं पितळ अुघडं पडलं!"

"असं काहीतरी बोलू नकोस नील. खऱ्याखोट्याचा निर्णय तर त्या भगवंताच्या हाती आहे! तुमच्या गाववाल्यांसाठी मी जे धन जमवलं, ते स्वतः येअून सर्वांना देईन मी. सर्वांना दुप्पट रक्कम देईन. आता तरी विश्वास ठेव माझ्यावर!" जुगल नीलला विनवू लागला.

"मग काय आणखी एकाद्या गावी जाअून बारा हजार रुपये गोळा करशील अन् या गावकऱ्यांना देशील? हा खटाटोप कुठवर चालेल तुझा? मी मुळीच गप्प बसणार नाही.

तुला सरळ पोलिसांच्या हवाली करीन, तेंव्हाच माझ्या मनाला शान्ती मिळेल!" नील धमकावत बोलला.

पण गावपाटील मधेच दखल देत म्हणाला, "नील, आमचं हे गाव चांगलं समृद्ध, हिरवंगार आहे बघ! भलेपणावर आमचा विश्वास आहे. 'जुगल चांगला माणूस आहे' असं आम्हा सर्वांना वाटतं. आम्ही त्याला जे काही दिलं, त्याचं आम्हा कुणालाच वाईट वाटत नाही. अुलट याचीच स्वतःची इच्छा आहे की सर्वांचं कर्ज फेडून कुणाच्या अुपकारात राहू नये. आताही याच्या मनात असेल, की तो आमचा ऋणको आहे; पण खरी गोष्ट तशी नाही. तुमच्या गाववाल्यांचं

कर्ज यानं फेडलं की त्याला तुम्ही सोडून द्या. तसं न केलंत, तर तो ललिताम्बिका देवीच्या दर्शनाला जाऊन 'तुमचं नुकसान व्हावं' अशी मागणी करील."

तरीही नकारात्मक मान हलवत नील म्हणाला, "तो आणखी एकाद्या गावी जाऊन लोकांना फसवणार नाही, याची काय खात्री? ललिताम्बिकेकडून तो गावावर अुपकार करू शकत असेल, तर आपलं कर्ज फेडण्यासाठी याला गावोगावी भटकायची काय गरज? लोकांना लुटायची काय आवश्यकता?"

पाटील हसून म्हणाला, "हा जेंव्हा बरकतपुर सोडून निघाला, तेंव्हा 'आमचं कर्ज चुकवून मगच जा' असा त्यांनी लकडा लावला. त्यामुळेच तो तुमच्या चन्द्रपुरला आला. तुम्ही लोकांनीही कर्जफेडीसाठी तगादा लावला; म्हणून तो आमच्या गावी आला. आम्ही तर असं म्हणतोय की, आमचं कर्ज यानं फेडायची काही जरूर नाही. आता तो ललिताम्बिकेच्या दर्शनाला जाईल. आपल्याला जे जमलं नाही, ते मिळवण्यासाठी नक्की तो देवीकडेच जाईल. दुसरा काही मार्गच नाही त्याला ! आमचा हाच विश्वास आहे. पण हां, आमचा विश्वास खरा ठरला नाही, तरी आम्हाला त्याचं जराही दुःख वाटणार नाही."

हे बोलणे ऐकून जुगलने पाटलाजवळ आपली कृतज्ञता व्यक्त केली अन् तो नीलसह त्याच्या गावाकडे जायला निघाला. चन्द्रपुरला पोचल्यावर त्याने लोकांची पै अन् पै फेडून टाकली.

यानन्तर काही दिवसांनी यशगावच्या पाटलाला मुलगा झाला. सर्वांच्या आपापल्या इच्छा पूर्ण झाल्या. गावचे खारे पाणी गोडे झाले ! यशगावचे लोक जुगलचा अुदोअुदो करू लागले अन् त्याच्या महत्तेचा प्रसार करू लागले. नंतर त्याचे जंगी स्वागत करावे असे त्यांनी ठरवले, पण त्याचा तर कुठे पत्ताच लागेना ! बरकतपूर व चन्द्रपुरच्या लोकांनाही आता पश्चात्ताप वाटू लागला की, - आपण चांगली चालून आलेली संधी हुकवली !

९

(रूपधरच्या साथीदारांनी सूर्यदेवाचे पशु मारून मोठेच पाप केले अन् फलस्वरूप त्यांची नाव प्रवाशांसह खोल समुद्रात बुडाली. एकटा रूपधरच काय तो यातून वाचला अन् कसातरी एका किनाऱ्यावर पोचला. तेथे त्याची तिथली राजकुमारी वारुणी हिच्याशी भेट झाली. तिच्या मदतीने तो राजवाड्यात पोचला व तेथे त्याला आश्रय मिळाला. राजा बुद्धिमानने याने त्याला सर्व प्रकारच्या सोयी व मदत मिळवून देण्याचे वचनही दिले. त्या रात्री रूपधर शांतपणे झोपला.) -यानन्तर

दुसऱ्या दिवशी सकाळी राजा बुद्धिमान बरोबरच रूपधरही झोपेतून अुठला. दोघे मिळून सभास्थानी पोचले. हे दरबार भवन बंदराजवळच होते. भवनात संगमरवराची आसने तयार करण्यात आलेली होती. स्वतः बुद्धिमान एका आसनावर बसला आणि शेजारच्या आसनावर त्याने रूपधरला बसवून घेतले. या अवधीत रूपधरच्या प्रवासासाठी योग्य ती व्यवस्था करण्यासाठी राजाचा एक दूत रवाना झाला. त्याने प्रथम नगरात जाऊन तेथील प्रत्येक प्रतिष्ठित व्यक्तीला, 'एक अपूर्व माणूस राजाचा अतिथि म्हणून आलेला आहे' असे सांगून दरबारासाठी आमन्त्रण दिले.

सर्व प्रमुख माणसे या नव्या पाहुण्याला पहायला दरबारस्थानी आली व त्यांनी आसने ग्रहण केली. आलेल्या व्यक्तींना अुद्देशून राजा म्हणाला, "महाजनहो !

माझ्या शेजारी बसलेला हा माणूस माझा पाहुणा आहे. तो कोण आहे - हे मला माहीत नाही. तो समुद्रातून येथे आला आहे. पूर्वेकडून आला की पश्चिमेकडून - हे ही माहीत नाही मला ! परन्तु आपल्या देशाकडे परतीच्या प्रवासासाठी याने माझ्याकडे मदत मागितली आहे. त्याची ही व्यवस्था करण्याचा मी त्याला हवाला दिला आहे, कारण माझ्याकडे येणाऱ्या प्रत्येक पाहुण्याला मदत करून त्याला संतुष्ट करणं, हे मी आपलं कर्तव्य मानतो, माझा धर्मच आहे तो ! आजपर्यन्त कोणत्याही पाहुण्याला मी विन्मुख पाठवलं नाही. तेंव्हा आपल्या परंपरेप्रमाणे या माणसालाही मदत करणं, हे आपलं कर्तव्य आहे. आपण एक नवी नौका याच्या हवाली करणार आहोत अन् त्याच्याबरोबर आपल्याकडचे कसलेले ५२ नाविक ही पाठवणार आहोत. वल्ही चालवण्यात चांगले तरबेज असलेल्यांनी जाअून आवश्यक ती व्यवस्था करावी. नंतर परत येअून माझ्याबरोबरच आजचे भोजन करावे. इथे असणाऱ्या इतर सर्व प्रमुखांनीही आज माझ्याबरोबर भोजनास यावे. आजची ही मेजवानी खूप जोरदार होईल. या निमित्त सुश्राव्य गायन करण्यासाठी एका गायकाला मी आमन्त्रित केलं आहे."

राजाने प्रमुखांशी काही बोलणी केली व नन्तर रूपधरला बरोबर घेअून तो राजवाड्यात पोचला. गायकाला बोलावून आणण्यात आले. ५२ तरबेज असे नावाडी नवीन नावा पाण्यात घेअून आले व त्यांनी आवश्यक ती व्यवस्था केली. खोल पाण्यात लंगर टाकून ते राजवाड्यात पोचले.

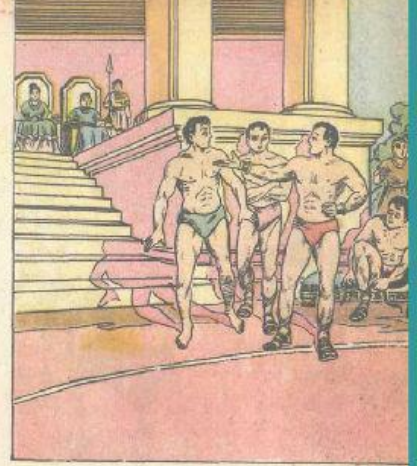
राजभवनाचे अंगण, अन्य खोल्या इत्यादि पाहुण्या लोकांनी भरून गेल्या. मेजवानीसाठी शेळ्या, बकऱ्या, जंगली डुकरे व बैल कापण्यात आले. जेवण चालू असताना गायन ऐकवण्यासाठी एक सुंदरसा तरूणही तेथे अुपस्थित झाला, तो अंध होता.

सर्वजण मोठ्या आनन्दाने खाद्यपदार्थांचा समाचार घेण्यात मग्न असताना गात असलेल्या तरुणाच्या गाण्याचा विषय नेमका रूपधरच्या आयुष्यात घडलेल्या. घटनांवरच आधारित असा होता -

'ट्रॉयचं युद्ध अजून सुरू व्हायचं होतं. त्यापूर्वी सम्राट आपलं भविष्य जाणून घेण्यासाठी, ढगांजवळ असलेल्या सूर्य मन्दिरात गेला. सूर्यदेवाने त्याला सांगितले की, ट्रॉयचं पतन होता होता तुझे स्वतःचे वीरही आपसात लढतील. प्रत्यक्षात झालंही तसंच! एक दिवस जेवणाच्या वेळी रूपधर व वज्रकाय यांच्यात भांडण लागले अन् दोघांनी एकमेकांना खूप शिव्या दिल्या. पण सम्राटाला या घटनेचं जराही वाईट न वाटता, अुलट तो खूशच झाला. कारण ही गोष्ट शुभसूचक असल्याचेच सूर्यदेवानं सांगितलं होतं.'

आंधळ्या तरूण गायकाने याच घटनेवर गीत रचून ते गायले. ऐकत असताना रूपधरचे दुःख अुफाळून आले. अुपस्थित लोकांना आपले अश्रू दिसू नयेत म्हणून त्याने आपला चेहरा कपड्याने झाकून घेतला. मधे मधे गायक जेंव्हा थांबत असे, तेंव्हा तो हळूच आपले डोळे पुसून चेहऱ्यावरचा कपडा दूर करी. पुन्हा गायक गाअू लागल्याबरोबर त्याच्या डोळ्यातून अश्रुधारा झरू लागत.

रूपधरच्या या हालचालींकडे अन्य कोणाचे लक्ष गेले नाही तरी जवळ बसलेल्या राजा बुद्धिमानने ते हेरले. वेदनेने निघालेले

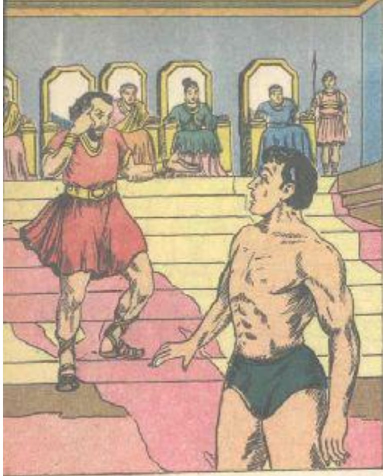

रूपधरच्या तोंडचे दुःखोद्गारही त्याने ऐकले.

शेवटी राजा पाहुण्यांना म्हणाला, "मित्रांनो, तुमची पोटं भरली असतील. आता गाणं बन्द करून आपण काही व्यायाम-क्रीडा पाहू या. आपल्या या खास पाहुण्यासाठी ती व्यवस्थाही केलेली आहे. आपण मल्लयुद्धांत किती प्रवीण आहोत, ते याला पाहू दे. तो आपल्या निपुणतेचं वर्णन स्वतःच्या देशात गेल्यावर आपल्या इष्ट लोकांना सांगेल."

राजा अुठल्याबरोबर इतर सर्वजणही अुठून मोठ्या आनन्दाने त्याच्या मागोमाग निघाले.

मैदानात हजारो लोक जमले होते. क्रीडा

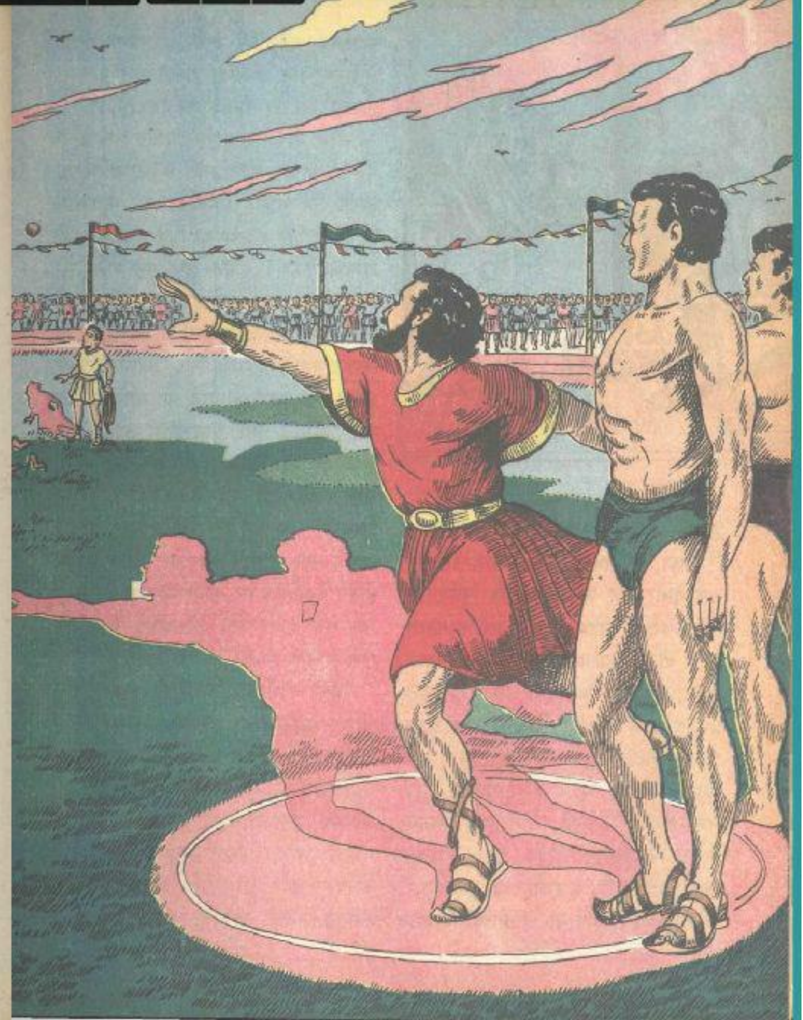
कसरतीत प्रवीण असणारे अनेक युवक भाग घेण्यासाठी तयार होअून एकीकडे अुभे होते.

प्रथम धावण्याची स्पर्धा झाली; नंतर मल्लयुद्ध झाले. यानन्तर जड चेंडू दूर फेकण्याचा कार्यक्रम झाला. अन् असेच निरनिराळे खेळ झाले. मल्लयुद्धात राजाच्या मुलाचा जय झाला. तो आपल्या दोस्तांना म्हणाला, "आपल्या या पाहुण्याने या क्रीडांचा आपल्या बालपणी कितपत अभ्यास केलाय, हे पाह्यचं का? माणूस दिसायला तर चांगला मजबूत दिसतोय. त्याच्या मांड्या, पिंडऱ्या अन् गर्दन यांचे स्नायु चांगले कमवलेले दिसत आहेत. हातही बलवान वाटतायत. वयाने तो विशेष जास्त दिसत नाहीय." हे सर्व तो मोठ्या अुत्साहाने बोलत होता.

सारे मित्र राजकुमाराला म्हणाले, "छानच की ! मग तूच त्याला या स्पर्धेमधे भाग घ्यायला सांग नं!" राजकुमार मग रूपधरजवळ जाअून म्हणाला, "महाशय, तुम्ही सुद्धा या क्रीडाकसरती जाणत असाल तर या ना भाग घ्यायला ! यांची सर्वांना माहिती असणं आवश्यक आहे नं? तुम्ही तर निराश अन् निरुत्साही दिसताय. तुम्हाला आपल्या देशी घेअून जाण्यासाठी नौका अन् नावाडी तयार आहेत."

"असं का बरं बोलताय? माझी तुम्ही चेष्टा चालवली आहे, असं वाटतंय मला. मी एक संकटांनी घेरलेला माणूस आहे. खेळ खेळत बसायची वेळ नव्हे ही. मी आपला पाहुणा म्हणून सर्वकाही फक्त पहातो आहे, पण त्याचा आनंद लुटू शकत नाहीये. माझं केवळ एकच ध्येय आहे; अन् ते म्हणजे घरी पोचणं."

पण रूपधरला खिजवण्याच्या अुद्देशाने एक तरुण व्यंग्यात्मक शब्दात म्हणाला, "आम्हाला तरी असंच वाटतंय की तुमचा क्रीडांशी कधीच काही संबंध आलेला नसावा. तुम्हाला पाहून अन् तुमचं बोलणं ऐकून असंच वाटतंय की तुम्ही समुद्री व्यापारी असावेत अन् जमाखर्चाशिवाय तुम्हाला काही येतही नसावं !"

आता मात्र रूपधर खरोखरच नाराज झाला. आपल्या भुवया ताणत तो म्हणाला, "युवका, परमेश्वर काही माणसांना विकृत रूप देतो. पण ते जेंव्हा तोंड अुघडतात, तेंव्हा त्यांच्या तोंडातून मोती झरू लागतात. त्यांचं बोलणं ऐकायला लोक अुत्सुक होतात. अुलट, काहीजण दिसायला चांगले दिसतात; पण ते बोलू लागले, की कान बन्द करून घ्यावेसे वाटतात. परमेश्वरानं तुला सुंदर बनवलंय, पण बुद्धी नाही दिली तुला. अनेक संकटं झेलत मी मनानं शुष्क झालोय; तरीही मी किती पटाईत आहे, माझ्यात किती शक्ती आहे, हे दाखवतोच तुम्हाला!"

ताबडतोब आपल्या आसनावरून अुठून रूपधरने दगडाचा एक वजनदार गोळा अुचलला अन् आपल्या डोक्यावरून गरागरा फिरवून तो दूर भिरकावून दिला.

अंतर मापणारा माणूस धावत त्या जागी गेला अन् ते मोजल्यावर "अरे महाराज! तुम्ही तर गोळा सर्वांपेक्षा दूर फेकलात की! कोणीही इतक्या दूर फेकू शकला नाही आमच्यापैकी!" असे ओरडूनच म्हणाला.

रूपधर आता खुशीत आला. तो अुत्साह भरल्या आवाजात म्हणाला, "तरुणांनो, या खेळात कोणी माझ्याशी स्पर्धा करायला तयार असेल, तर त्याने पुढे यावे; मी मागे हटणारा नव्हे! मल्लयुद्ध असो, धावण्याची शर्यत असो, धनुर्विद्या असो किंवा इतर कुठलीही स्पर्धा असो; कोणीही पुढे येअून मला हरवून दाखवावं! युद्धकलेतही माझ्यापेक्षा अधिक समर्थ असा धनधव नावाचा एकच माणूस होता. देवांबद्दल तर काही म्हणू शकत नाही मी; पण मानवांपैकी कुणाशीही भिडायची तयारी आहे माझी!"

यावर कोणी काही बोलूही धजले नाही. आता बुद्धिमान रूपधरला म्हणाला, "महाशय, कोणी आपली टर अुडवील, आपल्याबद्दल बेपर्वाई दाखवील, तेंव्हा आपल्या मोठेपणाबद्दल बोलणं गैर नसतं. तुमच्या शक्ती सामर्थ्याबद्दल बोलण्याची योग्यता इथे अुपस्थित असणाऱ्यांपैकी कोणातही नाही. आमची तर इतकीच इच्छा आहे की, तुम्ही जोवर इथे आहात, तोवर खुशीत असावं, आनन्द लुटावा. होय, आम्ही काही विद्यांच्या बाबतीत मागासलेले आहोत. मल्लयुद्ध आणि अन्य काही क्रीडांमधे आम्ही प्रवीण नाही आहोत. आमचं वैशिष्ट्य म्हणजे नौका बनवणं अन् त्या चालवणं. नृत्य-गायन कलेतही आम्ही प्रवीण आहोत. आमची इच्छा आहे की, आपण ते पहावं. घरी परतल्यावर तुम्ही जेंव्हा आपल्या कुटुंबियांसमवेत सुखात राहू लागाल, तेंव्हा इथे घालवलेल्या मधुर क्षणांची तुम्हाला आठवण व्हावी."

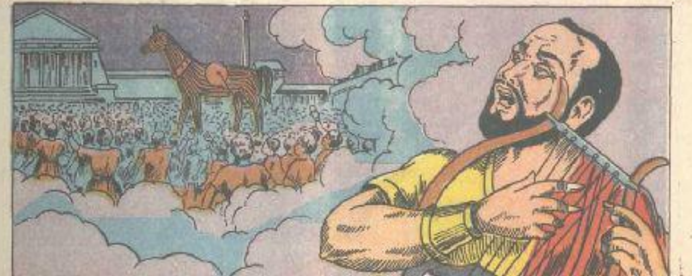
यानन्तर नृत्य-गायनाचा कार्यक्रम सादर करण्यात आला. त्या देशच्या नर्तक नर्तकींनी दाखवलेल्या नृत्यांमुळे रूपधर खूश झाला. तो बुद्धिमानला म्हणाला, "महाराज इतकी सुन्दर सांघिक नृत्यं मी पूर्वी कधीच पाहिली नाहीत."

रूपधरने केलेल्या प्रशंसेमुळे राजाला आनन्द वाटला. आपल्या देशातल्या बारा राजकुमारांना बोलावून त्याने त्यांच्या हस्ते रूपधरला अुत्तम वस्त्रे देववली; भेटीदाखल सोनेही दिले. ज्या युवकाने रूपधरला टोमणे मारून अुत्साहित केले, त्यालाही हस्तिदंती म्यान व चांदीच्या मुठीची आपली तलवार भेट दिली.

त्या रात्री आंधळ्या गायकाने 'लाकडी घोडा' ही कथा आपल्या गीताद्वारे सर्वांना ऐकवली. ग्रीक आपली शिबिरे जाळून आपापल्या नौकांतून निघाले, इथपासून कथा सुरू झाली. यानंतर ग्रीकांनी लाकडी घोडा ट्रॉयमधे नेला इत्यादि साऱ्या वर्णनांनी ते गीत भरलेले होते. ते ऐकता ऐकता रूपधर रडू लागला.

हे पाहून बुद्धिमानने गाणे बन्द करवले अन् रूपधरला तो विचारू लागला, "महाशय, खरं सांगा बरं तुम्ही कोण आहात? नाव काय तुमचं? कोणत्या देशचे आहात? कुठून आलात इथे? ट्रोजन युद्धाची कथा ऐकून इतकं दुःख का झालं तुम्हाला? त्या युद्धात तुमचे कोणी सगे सोयरे कामास तर आले नाहीत ना?"

- क्रमशः

आणखी शिक्षा

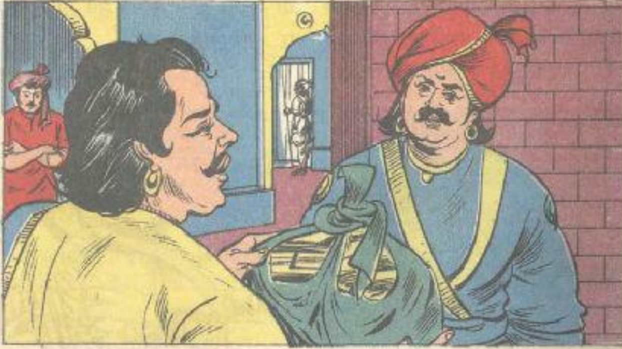
मयूरपुर मधे अपराध्यांसाठी शहरा बाहेर एक तुरुंग होता. तेथे गुन्हेगारांना कडक शिक्षा दिली जाई. परंतु मधून मधून कैद्यांसाठी मनोरंजनाचे कार्यक्रम ही होत असत. राजा अरविंदसेनने तुरुंगात कैद्यांसाठी एक ग्रंथालय ही सुरु केले होते. कैदी ग्रंथ वाचून आपले मनोरंजन करीत व तात्पुरती आपली शिक्षा विसरुन जात.

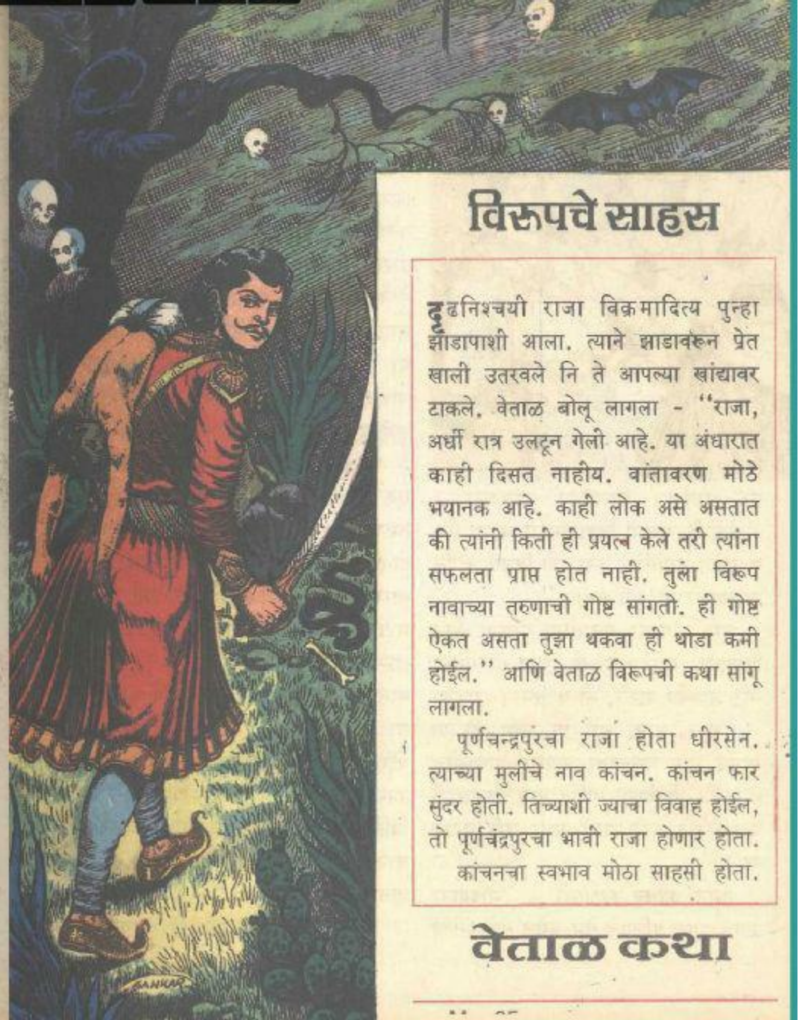
त्यात नगरीत वासुदेव नावाचा एक श्रीमंत माणूस रहात असे. त्याच्या मनात कविता रचून सुप्रसिद्ध कवि होण्याची इच्छा एकाएकी जागृत झाली. त्याने नाव धारण केले - कवि वासुदेव. याच नावाने तो काव्य-रचना करु लागला. परंतु लोकांना त्याच्या कविता मुळिच आवडत नसत. ते म्हणत - कवि वासुदेवचे काव्य वाचून डोके दुखू लागते. यामुळे कवि वासुदेवाचे सर्व काव्य ग्रंथ धूळ खात पडले होते.

अशा स्थितीत आता या ग्रंथांचं काय करावं असा वासुदेवला प्रश्न पडला. त्याने त्या ग्रंथांचे एक गाठोडे बांधले आणि तुरुंगात गेला. आपली पुस्तके कैद्यांच्या ग्रंथालयात ठेवण्याबाबत त्याने अधिकाऱ्यांना प्रार्थना केली.

अधिकारी वासुदेवच्या काव्याबाबत जाणून होता. त्याने नम्रपणे निवेदण केले - ''कविवर, राजाच्या परवानगीवाचून कैद्यांना 'आणखी शिक्षा' देण्याचा अधिकार मला नाही. म्हणून मी आपल्या ग्रंथांचा स्वीकार करु शकत नाही. क्षमा करा.''

अधिकाऱ्याचे बोलणे ऐकून वासुदेव आपल्या काव्य-ग्रंथांचे मूल्य समजला. जो घरी परत आला आणि त्याने दवंडी पिटवली - ''येथून पुढे आपले नाव कवि वासुदेव नाही, फक्त वासुदेव आहे !''

विरूपचे साहस

दृढनिश्चयी राजा विक्रमादित्य पुन्हा झाडापाशी आला. त्याने झाडावरून प्रेत खाली उतरवले नि ते आपल्या खांद्यावर टाकले. वेताळ बोलू लागला - ''राजा, अर्धी रात्र उलटून गेली आहे. या अंधारात काही दिसत नाहीय. वातावरण मोठे भयानक आहे. काही लोक असे असतात की त्यांनी किती ही प्रयत्न केले तरी त्यांना सफलता प्राप्त होत नाही. तुला विरूप नावाच्या तरुणाची गोष्ट सांगतो. ही गोष्ट ऐकत असता तुझा थकवा ही थोडा कमी होईल.'' आणि वेताळ विरूपची कथा सांगू लागला.

पूर्णचन्द्रपुरचा राजा होता धीरसेन. त्याच्या मुलीचे नाव कांचन. कांचन फार सुंदर होती. तिच्याशी ज्याचा विवाह होईल, तो पूर्णचंद्रपुरचा भावी राजा होणार होता.

कांचनचा स्वभाव मोठा साहसी होता.

वेताळ कथा

ती आपल्या पित्याला म्हणाली - "पिताजी, माझ्या विवाहासाठी आपण एक चढाओढ आयोजित करा. जो विजयी होईल त्याच्याशी मी लग्न करीन."

मग आपल्या मनातील योजना तिने पित्याला सांगितली. ती ऐकून धीरसेनला मोठे आश्चर्य वाटले. तो कांचनला म्हणाला - "बेटा, याचा अर्थ तर असा की या स्पर्धेत भाग घेणाराची आपल्या प्राणाशीच गाठ! या जीवघेण्या स्पर्धेत भाग घेण्यासाठी कोणी पुढे येईल असे मला तरी वाटत नाही."

हसत कांचन म्हणाली - "माझ्यावर ज्याचे प्राणा पलिकडे प्रेम असेल तो स्वतःचे प्राण धोक्यात घालायला कसा कचरेल पिताजी?"

धीरसेनला आपल्या मुलीचा हट्टी स्वभाव चांगला माहीत होता, म्हणून तो अधिक काही बोलला नाही. पण या स्पर्धेचे स्वरूप आगाऊ घोषित केले तर भाग घ्यायला कोणी येईल की नाही याबाबत त्याला शंका वाटली. म्हणून त्याने फक्त एवढेच जाहिर केले की येत्या पंचमीच्या दिवशी एक साहसपूर्ण स्पर्धा आयोजित केलेली आहे. या स्पर्धेत जो विजयी होईल त्याच्याशी माझ्या कांचनचे लग्न होईल व नंतर तोच पूर्णचंद्रपुरचा भावी राजा पण होईल!

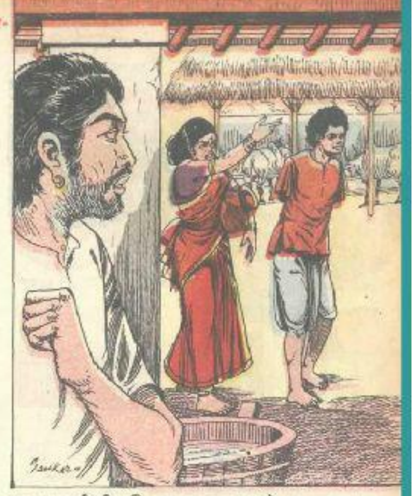
पूर्णचंद्रपूरच्या जवळच श्रीरंगपुर नावाचे एक गाव होते. तेथे विरूप नावाचा एक तरूण रहात असे. तो जन्मला तेव्हाच त्याला दोन्ही हात नव्हते. लहानपणीच त्याची आई वारली. नंतर वडिलांनी दुसरे लग्न केले. सावत्र आईला मुलगा झाल्यावर ती विरूपचा अपमान करू लागली. ती म्हणे - 'तू अगदी नालायक आहेस. तुझं जीणं व्यर्थ आहे. तू या पृथ्वीला भार आहेस!' विरूपच्या वडिलांना आपल्या मुलाची ही स्थिति पाहून फार दुःख होई. परंतु आपल्या बायकोचा विचित्र स्वभाव पाहून बिचारे गप्प बसत. बायको पुढे काही बोलण्याचे साहस त्यांना होत नसे.

अशा परिस्थितीत विरूपने कांचनच्या

स्वयंवराची बातमी ऐकली. राजकुमारीचें स्वयंवर पहायला जावे असे त्याला वाटू लागले. शिवाय घोषित झालेली स्पर्धा कशी असेल हे ही पाहण्याची त्याची इच्छा होती. म्हणून पंचमीच्या दिवशी सकाळी तो पूर्णचंद्रपुरला जायला निघाला.

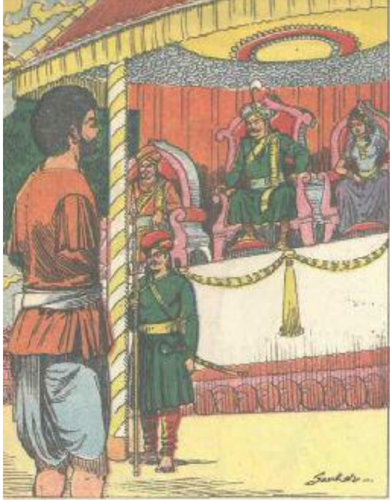
कित्येक राजकुमार व काही साहसी तरूण ही स्वयंवरात भाग घेण्यासाठी आणि राजकुमारीशी विवाह करण्याच्या आशेने राजधानीत पोचले होते.

स्वयंवराच्या मंचावर राजा धीरसेन, राजकुमारी कांचन व मंत्री कुसुमचंद्र विराजमान झालेले होते. स्वयंवराचा मुहूर्त जवळ ठेपल्यावर मंत्री आपल्या आसनावरून उठला व उपस्थितांना संबोधून म्हणाला - राजकुमारीच्या स्वयंवरानिमित्त आज एक स्पर्धा आयोजित केली आहे हे तुम्हाला माहीत आहे. पण या स्पर्धेचं स्वरूप अजून तुम्हाला समजलेलं नाही. आता या स्पर्धेची माहिती मी तुम्हांला थोडक्यात सांगतो - "या स्पर्धेत ज्यांना भाग घ्यायचा असेल त्यांनी किल्ल्याच्या दक्षिणेकडील बुरुजावरून खाली जमिनीवर उडी मारायची आहे. खाली काही तलवारी उभ्या खोचून एक वर्तुळ बनविलेले आहे. हे वर्तुळ सुमारे १० फुट व्यासाचे आहे. उडी बरोबर या वर्तुळात पडली पाहिजे. ही मृत्यूशी झुंज आहे हे तुमच्या लक्षात आलेच असेल. तरी पण

राजकुमारीशी विवाह व्हावा असे वाटत असेल तर हे साहस करून पहा. कांचनसाठी आपल्या प्राणाची पर्वा न करणाऱ्या वीरांनो, पुढे या आणि या स्पर्धेत भाग घेऊन आपल्या शौर्याची परीक्षा करा." मंत्र्याने गंभीरपणे आवाहन केले.

मंत्र्याचे निवेदन संपले आणि स्वयंवर-मंडपात सर्वत्र गंभीर शांतता पसरली. एक राजकुमार दुसऱ्या राजकुमाराला म्हणाला - "ही कसली स्पर्धा? किल्ल्याच्या बुरुजावरून तलवारींच्या वर्तुळात उडी मारायची म्हणजे आत्महत्येचाच प्रयत्न नाही तर काय? जर आमच्या शौर्याची परीक्षा करायची होती तर खड्ग-युद्ध अथवा मल्ल-युद्ध यांचा

स्पर्धेत समावेश करता आला असता. अनेक देशांच्या राजकुमारांना एकदम मारून टाकण्याचा तर राजा धीरसेन यांचा हा कट नाही ना? जगात काय राजकुमारींचा दुष्काळ थोडाच पडलाय ! असल्या घातक स्पर्धेत भाग घेऊन आपल्या मरणाला निमंत्रण देणं म्हणजे शुद्ध मूर्खपणाच नाही तर काय?''

विरूप केवळ कुतुहलपूर्वक येथे आला होता. त्याला स्पर्धा पाहून आपले मनोरंजन करायचे होते. पण आता त्याचा विचार बदलला. आपल्या मनात दृढ निश्चय करून तो सभेत उभा राहिला आणि म्हणाला - ''महाराज, मी या स्पर्धेत भाग घ्यायला तयार आहे.'' राजा धीरसेनने विकलांग विरूपला नखशिखान्त पाहिले आणि त्याला धक्काच बसला. हा विकलांग जर आपल्या प्रयत्नात यशस्वी झाला तर आपल्या मुलीचं भविष्य किती खडतर होईल असा विचार त्याच्या मनात चमकून गेला. क्षण भर तो गप्प बसला आणि नंतर दीर्घ श्वास सोडून म्हणाला - ''ठीक आहे. मग कर स्पर्धेत भाग घेण्याची तयारी !''

एवढे राजकुमार इथे असताना हा विकलांग विरूप मात्र स्पर्धेत भाग घ्यायला तयार व्हावा हा केवढा दैव-दुर्विलास ! आपल्या स्वयंवरात असं काही होईल अशी कांचनने कधी कल्पनाच केली नव्हती. पण स्वयंवराच्या अटीनुसार विजेत्या तरुणाशी विवाह करायलाच हवा होता. परंतु या विकलांगाला हे साहस करणे मुळिच जमणार नाही असा विचार करून ती शांत झाली. अशक्य गोष्ट शक्य करण्याची ताकत याच्या ठिकाणी असणारच नाही.

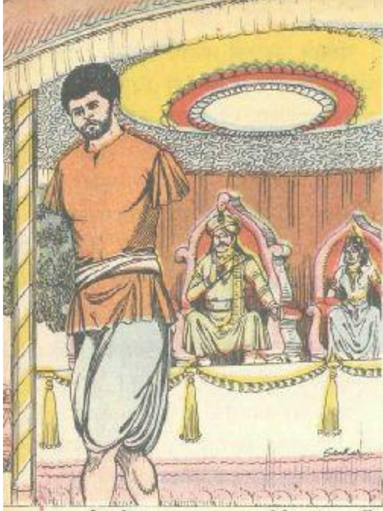
एका सामान्य विकलांग तरुणाने या स्पर्धेत भाग घ्यायला तयार व्हावे याचे सर्व राजकुमारांना ही आश्चर्य वाटले. त्यांना यात आपला अपमान झाल्यासारखे वाटले. त्यांच्यापैकी एक राजकुमार जोरात ओरडला - ''अरे वेड्या, तू कुठल्या आई-बापाचा दुर्दैवी मुलगा आहेस हे मला समजत नाही. काही मागचा-पुढचा विचार न करता हे काय करायला तयार झालास रे तू? आपल्या मृत्यूला स्वतःच हे आमंत्रण देऊन बसलास ! तुला तर कुठला ही खेळ खेळता येत नाही, किल्ल्याच्या बुरुजावरून तलवारींच्या वर्तुळात उडी मारण्याचं दुस्साहस करणार? जाणून-बुजून मरणाला आव्हान देण्याची बुद्धि तुला कशी झाली?'' विरूपला सावधगिरीचा इशाराच होता तो.

विरूपने हे सर्व बोलणे स्पष्टपणे ऐकले. पण त्याने त्याची जरा ही पर्वा केली नाही. आता या सूचनेकडे लक्ष देण्याच्या मनस्थितीत तो नव्हता. तो हळू हळू किल्ल्याच्या दक्षिणेकडे गेला. बुरुजाच्या भिंतीला लावलेल्या शिडीकडे तो पहात राहिला.

मंत्र्याने विरूपची अडचण जाणली आणि ताबडतोब दोन सैनिकांना त्याला मदत करण्यासाठी पाठविले. त्यांनी काळजीपूर्वक विरूपला शिडीवरून किल्ल्याच्या बुरुजावर पोचविले. विरूपने वरून खाली तलवारींचे वर्तुळ पाहिले, त्याला तो मृत्यु-गोल वाटला. त्याच्या पायात थोडा कंप भरला. भीतीने त्याला दरदरून घाम फुटला. हृदय धडधडू लागले. त्याला वाटले स्पर्धेतून माघार घ्यावी नि आपले प्राण वाचवावे. पण लगेच त्याला आपल्या या क्षणिक दुर्बलतेची लाज वाटली.

जमलेल्या सर्व लोकांची नजर त्याच्याकडे आहे हे त्याने जाणले. क्षण भर त्याने आपल्या इष्ट देवतेचे स्मरण केले आणि बुरुजावरून खाली तलवारींच्या वर्तुळात उडी

मारली. हे दृश्य पाहून सर्वांनी आश्चर्याने तोंडात बोट घातले. आणि दुसऱ्याच क्षणी टाळ्यांचा कडकडाट झाला. सुदैवाने विरूप तलवारींच्या वर्तुळात सुरक्षित पोचला होता.

राजकुमारी कांचनच्या आश्चर्याला पारावार राहिला नाही. विरूप सारखा विकलांग स्पर्धेत विजयी होऊन आपला पति बनेल अशी तिने स्वप्नात ही कल्पना केली नव्हती. स्वयंवरातील विजेत्याशी विवाह करणे ही तर क्षत्रियांची परंपरागत रीत आहे. क्षत्रिय-धर्माचे अतिक्रमण करणे तिला इष्ट वाटत नव्हते.

इकडे कांचनची अवस्था मोठी विचित्र झाली होती, तर तिकडे धीरसेन आपल्या मुलीच्या भविष्याची चिंता करू लागला.

दोघांची मनस्थिति विरूपच्या चांगली लक्षात आली. पुढे येऊन राजाला नम्रपणे प्रणाम करीत तो म्हणाला - "महाराज, मला क्षमा करा. मी राजकुमारीशी विवाह करू शकणार नाही. स्पर्धेत भाग घेताना राजकुमारीशी विवाह करण्याचा उद्देश माझ्या मनात मुळिच नव्हता. या स्पर्धेत यशस्वी होऊन मला एक अनमोल पारितोषिक मिळाले आहे !" असं म्हणून विरूप निघाला व आपल्या गावी परत आला.

वेताळाने राजाला एवढी गोष्ट ऐकवली आणि मग म्हणाला - "राजा, विरूपने तर अगदी वेड्यासारखा व्यवहार केला नाही? जर राजकुमारीशी लग्न करायचे नव्हते, तर या जिवघेण्या स्पर्धेत त्याने भागच कशाला घेतला हे माझ्या लक्षात येत नाही. उलट तो म्हणतो की स्पर्धेत विजयी झाल्याबद्दल त्याला अमूल्य बक्षिस मिळाले ! हा तर त्याच्या वेडेपणाचा कळस होय. अन्यथा हाती आलेली सुवर्ण-संधि अशी कोणी गमावली नसती. विरूपने कांचनशी लग्न केले असते तर तो पूर्णचन्द्रपूरचा राजा झाला असता. पण अभाग्याच्या ते नशिबात नव्हतं ! माहीत असून ही माझ्या या शंकांचे समाधान केले नाहीस तर त्याचा परिणाम काय होईल हे तू जाणतोसच !"

वेताळाचे संदेह दूर करीत राजा विक्रमादित्य म्हणाला -"अभागी विरूप जन्मतःच विकलांग होता. लहानपणीच त्याची आई त्याला सोडून गेली होती. सावत्र आई त्याला नित्य शिव्या देत असे. ती नेहमी त्याचा अपमान करी. 'मी पण कोणी आहे, माझ्यात योग्यता नि सामर्थ्य आहे!' हे सिद्ध करण्यासाठी विरूप योग्य संधीची वाटच पहात होता. याशिवाय त्याला असे ही वाटे की लोकांनी ही आपली प्रशंसा करावी. राजकुमारीच्या स्वयंवराच्या घोषणेमुळे विरूपला जीवनात एक सुवर्ण-संधि लाभली. अशा संधीची त्याने कधी कल्पना सुद्धा केली नव्हती. राजकुमारीशी लग्न करण्याची इच्छा त्याच्या मनात मुळिच नव्हती. आपण राजकुमारीच्या योग्य नव्हे हे त्याच्या लक्षात आलेले होते. शासनभार सांभाळणे आपले काम नाही हे ही त्याने जाणले होते. निर्भयपणे स्पर्धेत भाग घेऊन यशस्वी होण्याचा अर्थ असा नव्हे की राज्य-कारभार करायला तो योग्य आहे. तलवार पकडण्यासाठी ज्याच्या जवळ हातच नाही तो युद्ध करू शकणार नाही हे ही त्याने जाणले होते. विरूपला हे कठोर सत्य माहीत होते, म्हणूनच त्याने राजकुमारीशी विवाहाला संमति दिली नाही. हे त्याचे दुर्भाग्य असे म्हणता येणार नाही. आपण कोणी तरी 'सुप्रसिद्ध माणूस' व्हावं एवढ्याच उद्देशाने त्याने स्पर्धेत भाग घेतला होता. आता राहिले त्याला मिळालेले अमूल्य बक्षिस ! 'आपल्या साहसाची लोक चर्चा करीत राहिले !' हेच ते बक्षिस ! आपला उद्देश सफल झाला हे जेव्हा त्याने जाणले तेव्हा राजकुमारीशी विवाह न करण्याचा निश्चय करून तो आपल्या गावी परतला. म्हणून विरूपला वेडा अथवा मूर्ख म्हणणे कधी ही योग्य होणार नाही."

अशा रीतीने राजाचे निवेदन संपल्यावर वेताळ प्रेतासह अदृश्य झाला व झाडावर जाऊन बसला.

आधार : प्रफुल्ल चौधरी यांची एक कथा

परस्पर विश्वास

दामोदरचा विश्वसनीय नोकर होता गंगाराम. दहा वर्षे नोकरी केल्यानंतर ही त्याला काही पगारवाढ मिळाली नाही, म्हणून त्याने नोकरी सोडून दिली आणि कमलाकांतकडे नोकरी करू लागला. कमलाकांतने त्याला दामोदरच्या दुप्पट पगार दिला.

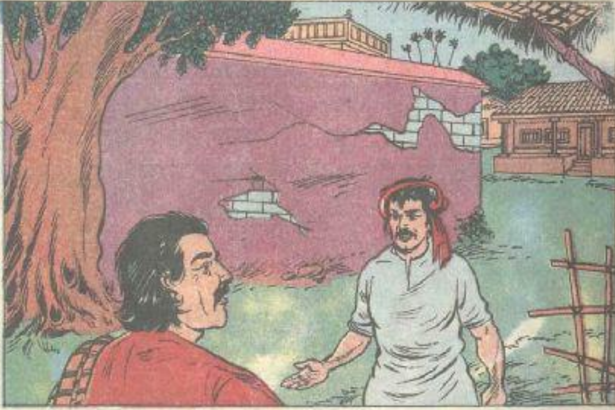
दामोदरने सीताराम नावाचा एक नवीन नोकर ठेवला. त्याने सीतारामला सांगितले - ''बघ, गंगारामने माझ्याकडे दहा वर्षे नोकरी केली, पण तो माझा विश्वासपात्र बनला नाही. नोकर विश्वासू असला पाहिजे. तू माझा विश्वास संपादन कर.''

सीताराम एक दिवशी गंगारामला भेटला, तेव्हा त्याने त्याला विचारले - ''तू दामोदरकडे दहा वर्षे नोकरी केलीस. मी त्याच्याशी कसं वागावं याबाबत काही मंत्र असेल तर मला सांग ना !''

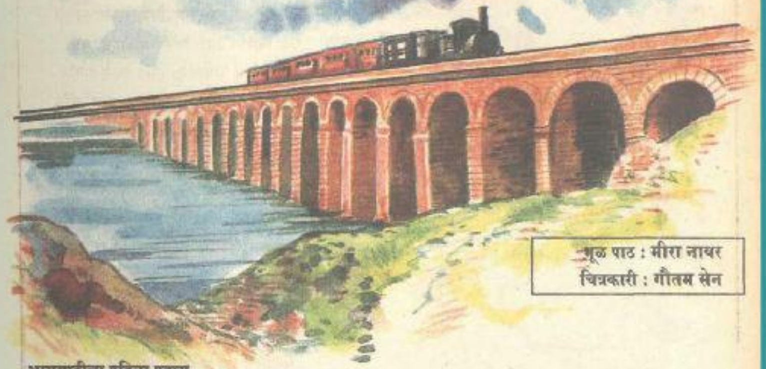
गंगारामने उत्तर दिले - ''मंत्र जाणण्याची काय आवश्यकता आहे? दामोदर चांगला माणूस आहे. तुला त्याच्या कडे काही त्रास होणार नाही !''

सीताराम म्हणाला - ''जर तो चांगला माणूस आहे, तर तू त्याच्याकडील नोकरी का सोडलीस? तुझा त्यांच्यावर विश्वासच नाही. अधिक पगाराच्या आशेने तू नोकरी सोडून सर्व नोकरांना बदनाम केलेस, तू आपल्या व्यवसायाला कलंक फासलास!''

गंगारामने उत्तर दिले - ''मला नाही असं वाटत. दामोदर तसा चांगला माणूस आहे. पण त्याच्या ठिकाणी विश्वासाची भावनाच नाही. मालकाचा मुख्य गुण म्हणजे विश्वास ! ज्या मालकाचा नोकरावर विश्वास नाही त्याच्याकडे कोण किती दिवस नोकरी करणार?''

मुंबईच्या दक्षिणेला

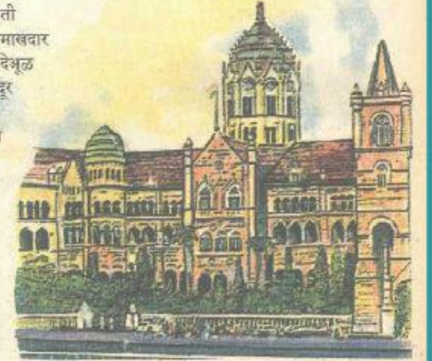
मूळ पाठ : मीरा नायर
चित्रकारी : गौतम सेन

आगगाडीचा पहिला प्रवास

आपल्या देशातले आगगाडीचे युग मुंबईपासूनच सुरु झाले, १६ एप्रिल १८५३ रोजी दुपारी साडेतीन वाजता पहिली आगगाडी इथल्या बोरीबंदर स्टेशनवरून ३४ कि.मी. अंतरावरच्या ठाण्याकडे रवाना झाली. तिच्यात ४०० प्रवासी होते. हा आधुनिक 'चमत्कार' पहाण्यासाठी हजारो माणसे रुळांच्या दोन्ही बाजूंना जमली होती. ही गाडी द ग्रेट इंडियन पेनिन्सुला (जी.आय.पी.) रेल्वे नावाच्या एका व्यक्तिगत कंपनीने चालवली होती.

त्यावेळी बोरीबंदर स्टेशनची लाकडी इमारत होती. आजवर व्हिक्टोरिया टर्मिनस व अगदी नव्याने 'छत्रपती शिवाजी टर्मिनस' असे नामकरण झालेली आजची दिमाखदार इमारत नंतर बनवण्यात आली. या जागी मुंबादेवीचे देऊळ होते. स्टेशन बांधण्याअगोदर ते देऊळ तीन कि.मी. दूर नव्याने बांधण्यात आले.

मुंबईच्या दक्षिण टोकावरून मोटर- लाँचने छोटासा प्रवास करून आपण एलिफंटा बेटावर पोचू शकतो. वाटेत बुचर आयलंड असे विचित्र नाव असणारे एक छोटेसे बेट दिसते. एका काळी रॉबिन नावाचा एक कसाई तेथे रहात असे व मुंबईच्या ब्रिटिश लोकांसाठी सर्व प्रकारचे प्राणी पाळत असे. त्याच्याच नावाने या बेटाला हे किंवा 'कसाई बेट' असे नाव प्राप्त झाले. हल्ली कच्चे तेल आणणारी जहाजे तेथे थांबतात.

व्हिक्टोरिया टर्मिनस

एलिफंटा बेटावर हत्ती रहातात असे समजू नका. तिथे तर माकडेच मोठ्या संख्येने रहातात. १६ व्या शतकात पोर्तुगीज लोक जेंव्हा प्रथम या बेटावर पोचले, तेंव्हा त्यांना समुद्रकिनाऱ्यावर हत्तीचे एक विशाल दगडी शिल्प आढळले. बास! त्यांनी बेटाला 'एलिफंटा' नाव देऊन टाकले. नंतर ब्रिटिशांनी ते शिल्प 'राणीच्या बागे' तील पशुसंग्रहालयात नेऊन ठेवले. तो हत्ती आजही तिथे अुभा आहे; परंतु व्हिक्टोरिया गार्डन किंवा 'राणीचा बाग' चे नामकरण आता 'वीरमाता जिजाबाई अुद्यान' असे झाले आहे. एलिफंटा बेट आपल्या कोरीव लेण्यांसाठी प्रसिद्ध आहे. सर्व लेणी तेथील खडक खोदून बनवलेली आहेत. त्यातील सर्वात मोठ्या व आकर्षक अशा मुख्य लेण्यात सुप्रसिद्ध 'त्रिमूर्ति' आहे. जगाची अुत्पत्ति, स्थिति व लय निदर्शक सृष्टिकर्ता, संरक्षक व संहारक अशी भगवान शिवाची रूपे ही मूर्ती निर्देशित करते.

लेण्याच्या भिंतींवर रोचक पौराणिक प्रसंग खोदलेले आहेत. सर्वात मनोरंजक आहे रावणाच्या गर्वहरणाची गोष्ट. गर्वाने चूर झालेला रावण कैलास पर्वत हलवण्यासाठी पराकाष्ठा करत आहे. पण भगवान शंकर मात्र त्याची जराही पर्वा न करता आरामात पट मांडून पार्वतीबरोबर खेळत बसलेले आहेत. मात्र पायाचा अंगठा दाबून त्यांनी संपूर्ण पर्वत अचल करून ठेवलेला आहे. शिव-पार्वती विवाह व गंगावतरण यांच्या कथाही सुंदर प्रकारे कोरलेल्या आहेत. सद्भाग्याने त्यांची विशेष तोडफोड झालेली नाही. भगवान शिवाचे अर्धनारीश्वर रूपही खूप सुन्दर आहे.

शिवरात्र व अन्य शैव पर्वांचे वेळी एलिफंटा लेण्यांवर लोकांची भरपूर गर्दी असते. दिवसा जत्रा असते आणि रात्री नृत्य, गाणे-बजावणे यांसारखे सांस्कृतिक कार्यक्रम असतात.

मुख्य लेण्यापासून जरा दूरवरच आणखी दोन लेणी आहेत. पण त्यांची बरीच तोडफोड केली गेली आहे. 'सीतामाईचे लेणे' नावाचे आणखीही एक लेणे आहे. याच्या बाहेर कोणे एके काळी एक सुन्दर द्वार व संगमरवराचे एक दालन होते. हे लेणे अपेक्षाकृत बऱ्या अवस्थेत आहे.

एलिफंटा बेटाच्या दक्षिणेला मुख्य भूमीवर अलिबाग आहे. कोकण क्षेत्राचे हे तटवर्ती शहर मुंबईच्या हौशी लोकांचे आवडीचे सहलकेन्द्र आहे.

लेण्यातील खडक कापून बनवलेला एक सुन्दर स्तम्भ

मन्दिरातील एक भग्न शिल्प

भगवान शिवाजी तीन रूपे दर्शवणारी एलिफंटातील विशाल त्रिमूर्ती

शिवपार्वती विवाह

कैलास पर्वतावर बसलेले भगवान शिव

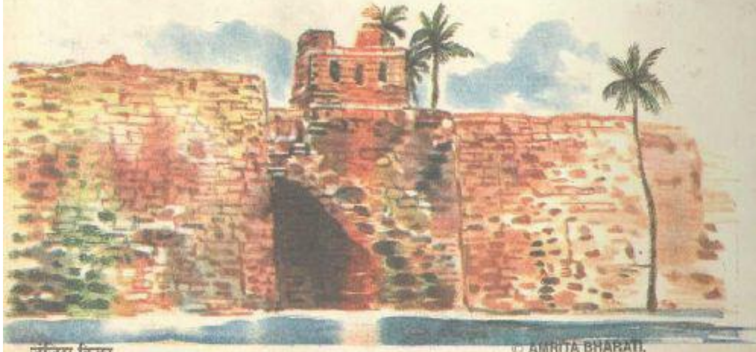
अलिबागचा समुद्रकिनारा

अलिबाग शहराचे नाव एका धनवान मुसलमान व्यापाऱ्याच्या नावावरून पडले आहे. त्याने सत्राव्या शतकात इथे अनेक विहिरी खोदल्या आणि बाग बगीचे लावले. ते आजही अस्तित्वात आहेत. इथले नारळ व कलमी आंबे कोकणात खूप प्रसिद्ध आहेत.

अलिबाग तालुक्यातच चौल कसबाही आहे. चौदाव्या शतकापर्यन्त हे एक महत्त्वाचे व गजबजलेले बन्दर होते. याचे प्राचीन नाव चंपावती व रेवती क्षेत्र असे होते. रोमशी येथून व्यापार चाले. सोळाव्या शतकात जेंव्हा पोर्तुगीज इथे आले, तोपर्यंत याला चौल म्हटले जाऊ लागले होते. इथला समुद्रकिनारा जहाजे येऊन थांबण्यासाठी सोयीस्कर आहे; म्हणूनच हे महत्त्वाचे व्यापारी बंदर बनले.

चौलपासून कित्येक कि.मी. दक्षिणेला एका खडकाळ बेटावर जंजिरा हा मजबूत किल्ला बनलेला आहे. किल्ल्याच्या १५ मीटर अुंचीच्या भिंती जणू पाण्यातूनच अुगवल्यासारख्या वाटतात. सध्याच्या या किल्ल्याची निर्मिति मलिक अंबर नावाच्या ॲबिसीनियन सरदाराने १७०७ मधे केली. आफ्रिकी देश ॲबिसीनियाला हल्ली इथियोपिया असे म्हणतात. इतक्या दूर देशचा माणूस महाराष्ट्रातल्या एका जलदुर्गाचा मालक कसा बनू शकला? याच्यामागे एक मनोरंजक कथा आहे.

असे म्हटले जाते की, ॲबिसीनियातला एक लुटारू या बेटावर येऊन पोचला, अन् त्याने येथील राजाकडे आपल्या जहाजावरच्या ३० पेट्या अुतरवायची परवानगी मागितली. राजाने त्याला व्यापारी समजून तशी परवानगी दिली. पहातापहाता ३०० पेट्यातून लढवय्ये बाहेर पडले अन् किल्ल्यावर ॲबिसीनियन सरदाराने ताबा मिळवला. तेंव्हापासून १९४७ पर्यन्त किल्ला त्याच्याच वंशजांच्या ताब्यात राहिला. ते स्वतःला 'सय्यद' म्हणवत असत. पुढे तो शब्द 'सिद्दी' असा बनला. 'जंजिरा' ही 'जज़ीरा' (द्वीप) या अरबी शब्दाचे विकृत रूप आहे.

जंजिरा किल्ला

माहेरची देवी

सोना एका सामान्य कुटुंबांत जन्माला आली होती. लहानपणापासून तिला दागिन्यांचा फार सोस! ती उपवर झाली आणि बहादुरशी तिचे लग्न झाले.

सोना सासरी आली तेव्हापासून नेहमी आपल्या नवऱ्याकडे दागिन्यांची मागणी करीत असे. बायकोला म्हणाला - "आपल्या परिस्थितीनुसार जे दागिने असायला पाहिजेत, ते तर तुझ्याकडे आहेत. मी जमीनदाराकडे काम करणारा एक साधारण सेवक आहे."

सोना बिचारी काय करणार? चुप बसली. पण दागिन्यांचा मोह मात्र तिला आवरेना.

अशा रीतीने दिवस जात राहिले. सोनाला एक मुलगा झाला. त्याचं नाव ठेवलं गोविंद. गोविंद मोठा झाला, चांगला शिकला. त्याला एक चांगली नोकरी मिळाली. पण नोकरी मिळाली नि बहादुर आजारी पडला. त्याची प्रकृति एकदम बिघडली. बिचाऱ्या बहादुरला नोकरी सोडावी लागली.

गोविंदला नोकरी मिळाली तशी सोनाच्या मनांतील दागिन्यांची इच्छा पुन्हा एकदा उफाळून आली. ती विचार करू लागली माझ्या गोविंदच्या लग्नाच्या वेळी खूप हुंडा मागेन, अन् मग त्या रकमेतून निरनिराळे दागिने खरेदी करीन.

गोविंद एकदा आपल्या एका मित्राच्या लग्नासाठी बाहेर गावी गेला होता. त्या लग्न-सोहळ्यात जमलेल्या मुलींतील कमला नावाच्या एका मुलीचे त्याला फार आकर्षण वाटले. त्याने त्याच मुहूर्तावर कमलाशी लग्न केले आणि तो तिला आपल्या घरी घेऊन आला.

गोविंद सोनाला म्हणाला - "आई,

श्रुति तांबे

ही कमला. तुझी सून! आम्हाला आशीर्वाद दे.'' आणि नवरा-बायको नमस्कार करण्यासाठी पुढे सरसावले.

नाराज होत सीता मागे सरकली. ती म्हणाली - ''बाबा रे, ही तुझी बायको असेल, पण माझी सून नाही !''

कमलाचे वडील जवळच उभे होते. ते म्हणाले - ''रागावू नका. गोविंदरावना माझी मुलगी पसंत पडली. मी त्यांना म्हटलं - आम्ही सामान्य माणसं आहोत. हुंडा-बिंडा द्यायचं आम्हाला नाही जमणार. तरी पण त्यांनी आमच्या मुलीशी लग्न केलं.''

कमलाची आई बोलली - ''तुमच्या अनुपस्थितीत हे लग्न घडवून आणले ही आमची चूकच आहे. पुढील दोन महिन्यात नंतर मुहूर्त नव्हता . विहीणबाई, माफ करा आम्हाला.'' असे म्हणत तिने सोनाचे हात पकडले.

आपले हात सोडवीत सोना रागाने म्हणाली - ''जाऊ दे त्या लग्नाचं! मोठी आलीय मला विहीण म्हणणारी ! ह्या तुमच्या लाडकीला इथं सोडून अन् व्हा चालत्या.'' हे कटु शब्द ऐकून बिचाऱ्या कमलाच्या आई-वडिलांचे डोळे भरून आले. त्यांनी एकदा आपल्या मुलीकडे पाहिले नि आपल्या गावी निघून आले.

यावेळी सोनाचा नवरा घरात नव्हता. १० मैलांवर असलेल्या एका गावी एक बैरागी आला होता. बहादुरने ऐकलं होतं की कोणत्याही असाध्य रोगावर बैरागी औषध देतो आणि एकदा औषध घेतलं की रोग बरा होतो. या बैराग्याचं औषध घेऊन आपला रोग ही दूर होईल अशा आशेने तो त्या गावी गेला होता.

दुसऱ्या दिवशी बहादुर परत आला तेव्हा गोविंदकडून त्याला सर्व वार्ता कळली. निराश होऊन तो मुलाला म्हणाला - ''गोविंद, मी मोठा अभागी आहे. आदल्या दिवशीच तो बैरागी गाव सोडून गेला होता. तुझी आई कशी आहे हे तुला माहीतच आहे. तिच्या अनुमती वाचून तू लग्न करायला नको होतंस.''

एक आठवड्या भरातच सोनाने सुनेचा छळ सुरू केला. घरातील मोलकरीण काढून टाकली. भांडी घासणं, कपडे धुणं, स्वयंपाक वगैरे सगळी कामं ती कमलाकडून करून घेऊ लागली.

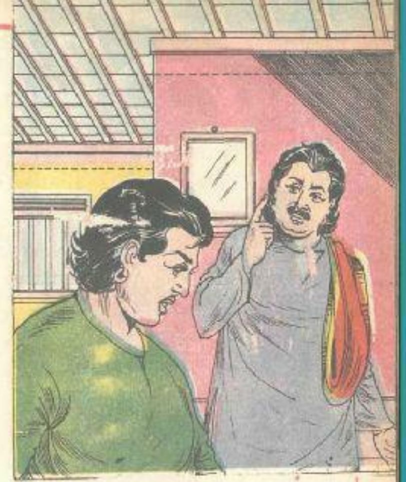
पण एवढं करून तिला संतोष वाटला नाही. एक दिवशी तिने कमलाला धमकावलं - ''एक पैसा सुद्धा हुंडा न देता महाराणी सारखं राज्य करायला या घरात आलीस हं? आजपासून तुला एकदाच जेवण मिळेल. आणि ते ही रात्री ! जर आपल्या नवऱ्याला यातलं काही सांगितलस तर याद राख, तुझ्यावर चोरीचा आळ घालीन आणि तुझी कायमची माहेरी रवानगी करीन. समजलं?''

एकच वेळेला जेवण मिळाल्यामुळे बिचारी कमला दुबळी होत चालली. एक दिवशी रात्री भोजन करीत असताना गोविंदने कमलाला विचारले - ''तू आजारी आहेस का? अशी खंगत का चालली आहेस?''

जवळच असलेल्या सोनाने मधे तोंड घातलं - ''आईची आठवण होत असेल बिचारीला! उद्या तिला माहेरी पोंचवून ये झालं.''

गोविंद म्हणाला - ''ठीक आहे.''

रात्री कमलाला झोप आली नाही. ती मध्यरात्री परसात गेली आणि मुसमुसून रडू

लागली. सासूची धमकावणी तिला आठवली, तसं तिचं दुःख अधिकच वाढलं. एकाएकी झाडावरील पानं सळसळू लागली, म्हणून तिने वर नजर टाकली. झाडाच्या फांद्यांतून एका पिशाचिनीने धडामदिशी खाली उडी मारली आणि ती कमलाच्या पुढ्यात येऊन उभी राहिली. ती कमलाला म्हणाली - ''घाबरू नकोस. तुझं काही भलं करावं म्हणूनच मी इथे आलेय. तुझं दुःख तरी मला सांग.''

हे ऐकून आता कमलाच्या जिवात जीव आला. सासूच्या सगळ्या कारवाया तिने पिशाचिणीला ऐकवल्या. सगळं ऐकून पिशाचिनी म्हणाली - ''ठीक आहे,

आजपासून तू जे अन्न खाशील, त्यांतील हजार शितांपैकी एक शीत सोन्याचं होईल. रात्री जेवण झाल्यावर तू जेव्हा आपलं ताट उचलशील, तेव्हा ताटाखाली तुला सोन्याची शितं चिकटलेली सापडतील. तुझ्या सासूला काय सोनंच पाहिजे ना? आता ती तुला पोटभर जेवण देऊ लागेल.''

दुसऱ्या दिवशी कमला माहेरी जायला निघणार होती, ती सासूला म्हणाली - ''काल रात्री मला एक स्वप्न पडलं. स्वप्नात माझ्या माहेरच्या देवीने येऊन सांगितले की माझ्या भोजनाच्या ताटाखाली मला रोज काही सोन्याची शितं सापडतील.'' पिशाचिनीशी झालेल्या बोलण्याचे सार तिने माहेरच्या देवीच्या नावावर सासूला ऐकवले.

थोडा वेळ सोनाच्या तोंडून शब्द फुटेना. मग सोना सुनेला म्हणाली - ''खरंच?'' एकाएकी तिच्या मनात एक शंका चमकून गेली. तिने कमलाला विचारले - ''ज्या माहेरच्या देवीबद्दल तू म्हणत आहेस, ती इतके दिवस कुठ लपून बसली होती? सून बनून तू या घरात पाऊल ठेवलंस, त्याच दिवशी मला हे सांगितलं असतंस, तर आतापर्यंत घरात सोन्याचा ढीग लागला असता. मी अनेक दागिने बनवले असते. बिचाऱ्या तुझ्या देवीला आपलं घर शोधून काढायला बराच त्रास झाला असेल. म्हणूनच तिला यायला एवढा उशीर झालेला असावा. ठीक आहे, आज आता तू माहेरी जाऊ नकोस!''

रात्री जेव्हा सर्व जण झोपले तेव्हा सोनाने सुनेचे ताट उलटून पाहिले, तेव्हा तिला खरोखरीच काही सोन्याची शितं सापडली. सोनाला खूप आनंद झाला. आता ती सुनेला दिवसातून तिनदा जेवण देऊ लागली. महिनाभर गोळा केलेल्या सोन्यांतून तिने सुरेख बांगड्या बनविल्या. सोना कमलाला म्हणाली - ''आता तू माहेरी जायचं नाव काढू नकोस.'' दिवसें दिवस सोनाचा सोन्याचा मोह वाढत चालला. सून म्हणाली - माझं पोट भरलंय, तरी ती तिला आग्रह कर करून आणखी खायला भाग पाडू लागली.

एक दिवशी रात्री पोटात दुखू लागले, म्हणून कमला परसात जाऊन बसली. एकदा आपल्या आई-वडिलांना भेटून यावं असं ही तिला फार वाटूं लागलं.

इतक्यात पिशाचिनी तिच्या समोर येऊन उभी ठाकली. आणि तिने विचारले - ''बोल, आता कुठल्या नव्या संकटात सापडली आहेस?''

कमलाने जेव्हा तिची अडचण सांगितली, तेव्हा एक चुटकी वाजवून पिशाचिनी म्हणाली - ''आजपासून तुझ्या ताटाखाली सोन्याची शितं सापडणार नाहीत. तुझ्या सासूने जर एक वेळी भोजन केले नाही तर तिला आपल्या ताटाखाली एक सोन्याची मोहर मिळेल !'' आणि पिशाचिनी तेथून अदृश्य झाली.

सकाळी उठल्यावर कमलाने सासूला ही वार्ता सांगितली. सोना झटकन म्हणाली - ''मग आता या घरात तुझी काय जरूर आहे? तू आपली आजच माहेरी जा पाहूं.'' आणि तिने कमलाची माहेरी रवानगी केली.

सोना दुपारी जेवलीच नाही. तिने उपास केला. रात्री तिला आपल्या ताटाखाली सोन्याची मोहर सापडली. दुसऱ्या दिवशी तिने दोन्ही वेळेला उपास केला. तेव्हा तिला दोन मोहरा सापडल्या.

हे सगळं पाहून सोनाला एक अजब युक्ति सुचली. तिने विचार केला - जेवणाचं काय मोठं? आतापर्यंत खातच आले आहे.

दहा दिवस उपास केला तर काय बिघडणार आहे? दहा दिवसात सोन्याच्या वीस मोहरा मिळतील. मग चंद्रहार बनवता येईल. काही दिवसांनी एका नातेवाइकाच्या लग्नाला जायचंय. माझ्या गळ्यातील चन्द्रहार पाहून सगळे थक होऊन जातील.

आणि सोनाने उपास करायला सुरुवात केली. तीन दिवसात तिला खूपच अशक्तपणा आला. ताटाखालची मोहर काढून घेण्याइतकी ताकत ही तिच्यात उरली नाही. आता तिला आणखी एक युक्ति सुचली.

गोविंदला बोलावून ती म्हणाली - "बेटा, ताबडतोब वैद्य गुरुनाथकडे जाऊन विचारून ये की साबुदाणा अथवा भाताची पेज घेतली तर उपास मोडत नाही ना?"

आईला अशी विचित्र शंका का आली हे गोविंदच्या लक्षात येईना. तो धावत-पळत वैद्यांकडे गेला आणि आईच्या शंकेबाबत त्यांना विचारले. वैद्य हंसत म्हणाले - "पाणी घ्यायला हरकत नाही. दुसरं काही खाल्लं प्यायलं की उपास मोडलाच !"

गोविंद परत आला तोपर्यंत आई बेशुद्ध झालेली होती. त्याने आईला वडिलांच्या सुपुर्द केले, वैद्यांना बोलवून आणले आणि कमलाला घेऊन येण्यासाठी सासुरवाडीला पोचला.

कमला सासरी आली आणि सासूकडे पाहून जोर-जोरात रडू लागली. तिने विचारले - "सासूबाई,काय झालं तुम्हाला?" सोनाने कमलाला प्रेमाने जवळ बसवून घेतले आणि झालेली सर्व घटना सांगितली. ती म्हणाली - "कमला, तुझ्या सारखी सुरेख सून घरात असताना मी दागिन्यांचा हव्यास केला आणि आपली अशी अवस्था करून घेतली. मी पण किती मूर्ख आहे. आता या वयात मला दागिन्यांचं काय करायचय? सगळं सोनं तू घे आणि तुझ्यासाठी दागिने बनव. ही गोष्ट आपल्या सासऱ्याला सांगू नकोस हं."

कमलाने सासूची खूप सेवा-सुश्रूषा केली. एक महिन्या भरात तिची प्रकृति पूर्ववत् झाली.

फरक

एक होता राजा. आपल्या राजधर्माचे पालन तो मोठ्या श्रद्धेने व निष्ठेने करी. या राजाची कीर्ति देशाच्या काना-कोपऱ्यात दुमदुमत होती.

एके दिवशी राजा शिकारीसाठी जंगलात गेला. शिकारीच्या नादात तो एकटाच जंगलात खूप दूरवर गेला. आता त्याला परत येण्याची वाट सापडेना. तहान नि भुकेने ही तो व्याकुळ झाला. शेवटी तो एका मुनीच्या आश्रमात पोचला.

मुनी त्यावेळी डोळे मिटून तपस्येत मग्न होता. त्याला अभिवादन करून राजा म्हणाला - "महात्मन्, मी जंगलात वाट चुकलोय. खूप दमलो आहे आणि तहान व भुकेने व्याकुळ झालो आहे. आपल्या आश्रमात थोडा वेळ विश्रांति घेऊ का?" डोळे न उघडता मुनि म्हणाला - "विश्रांति घ्यायला हरकत नाही. या देशाचा राजा धर्मप्रभु आहे. म्हणून तहान व भुकेची तुला चिंता नको. आश्रमातील कुठलं ही फळ वा पान खा, गोडच लागेल, स्वादिष्ट वाटेल! खाऊन तुला शक्ति मिळेल. तेव्हा ती खाऊन आपली भूक भागव."

मुनीच्या बोलण्याचं राजाला मोठं आश्चर्य वाटलं. त्याने एका झाडाचं फळ तोडलं नि तोंडात घातलं. खरोखरीच फार गोड आणि रुचकर होतं. ज्या झाडाची फळं आंबट वा कडु असायला हवीत, ती ही मधुर होती. काही फळं खाऊन राजाने आपली भूक तर भागवली. त्याचं मन संतुष्ट झालं, शरीरात उत्साह संचारला. थोडा वेळ आश्रमात आराम करून राजा आपल्या राजधानीला परत आला.

आता राजाने असा विचार केला की आपल्या धर्म-शासनाची चुणूक सर्व

पंचवीस वर्षांपूर्वी 'चांदोबा'त प्रकाशित झालेली गोष्ट

दरबारी-जनांना एकदा दाखवावी. त्याने तावडतोब सर्व मंत्री, सामंत व राजधानी-तील प्रमुख मंडळींना मेजवानीचे आमंत्रण दिले. कडू लिंब आणि कारली यांचा रस घालून खीर करायची आज्ञा त्याने स्वयं-पाक्यांना दिली.

स्वयंपाक्यांनी राजाच्या आज्ञेचे तंतोतंत पालन केले. त्यांना वाटलं राजाच्या या आज्ञेचा काही तरी विशेष उद्देश असला पाहिजे.

सर्वांबरोबर राजा ही भोजनासाठी बसला. पण त्याची निराशा झाली. खीर तोंडात घालताच त्याला ओकारी आली.

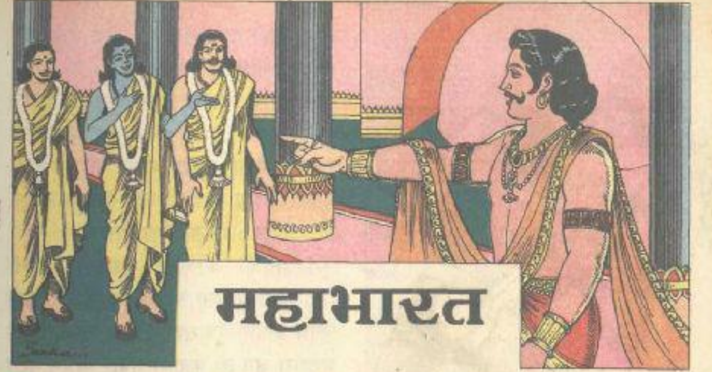
राजाने मेजवानी थांबवली. पुन्हा नवा स्वयंपाक करून सर्वांना भोजन वाढण्यात आले. त्या दिवशी मुनीच्या आश्रमात सर्व फळे गोड व स्वादिष्ट का होती हे राजाच्या लक्षात येईना. त्याला वाटले कदाचित् स्वयंपाक्यांनी खीर बिघडवली असेल. त्याने स्वतः एक कारले खाऊन पाहिले. ते कडूच होते. अर्थात् स्वयंपाक्यांची काही चूक नव्हती हे सिद्ध झाले.

यातील रहस्य जाणण्यासाठी राजा लगेच मुनीला भेटायला निघाला. मुनीला अभिवादन करून राजाने प्रश्न केला - "त्या दिवशी तर मी जे फळ खाल्लं, ते मधुर नि स्वादिष्ट होतं. राजधानीत मात्र मला तसं आढळून आलं नाही. याचं कारण काय बरं?"

मुनीने राजाला समजाऊन सांगितले - "तू राजा आहेस हे त्या दिवशी मला माहीत नव्हतं. नकळत मी तुला धर्म-प्रभु म्हणून तुझी प्रशंसा केली. त्यामुळे तुझ्यातील अहंकार वाढला. तू स्वतःच आपल्या मोठेपणाची परीक्षा घेतलीस. तू धर्म-शासन करीत असलास तरी अजून तुला खूपच प्रगति केली पाहिजे. परीक्षेच्या कसोटी वर तुला यश मिळाले नाही."

राजाने मुनीची क्षमा मागितली आणि तो आपल्या राजधानीकडे परत आला. यानंतर राजाचा अहंकार दिवसें दिवस कमी होऊ लागला आणि तो विनयपूर्वक राज्य-शासन करू लागला.

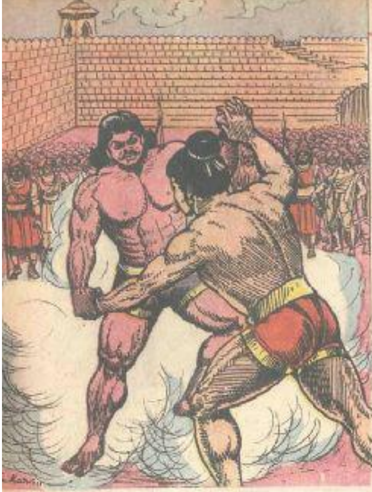

महाभारत

मध्य-रात्र झाली. जरासंधाला पाहुण्यांना दिलेल्या वचनाची आठवण झाली. यज्ञशाळेत येऊन तो कृष्णार्जुनांना म्हणाला, "महोदय, तुम्ही स्नातक आहात. स्नातक तर गळ्यात माळा घालत नाहीत, चन्दन लेपत नाहीत. तुम्ही हे दोन्हीही केलंय. तुमच्या दंडांवर धनुष्याची खूण दिसतेय. तुमचा नगरप्रवेश प्रवेशद्वारातून झालेला नाहीय. तुम्ही तर भिंत ओलांडून घुसले आहात. ब्राह्मणवेषात आलेले क्षत्रिय वाटताय तुम्ही. तुम्ही कोण आहात, खरं सांगा पाहू. काय कारणानं आला आहात इथं?"

कृष्ण अुत्तरला, "ब्राह्मण, क्षत्रिय अन् वैश्यही स्नातक असू शकतात. आम्ही क्षत्रिय-स्नातक आहोत. आपल्या खास शक्तीमुळे ब्राह्मणांसारखे दिसत आहोत. वडीलधारी माणसं असं सांगतात की मित्राच्या घरात दरवाजातून प्रवेश करावा, पण शत्रूच्या घरात मात्र दार नसलेल्या जागेतून प्रवेश करावा. तू आमचा शत्रु आहेस, म्हणून आम्ही भिंत ओलांडून आलो. तुझं-आमचं नीट जमत नाही, म्हणून आम्ही तुझी पूजा नाकारली. आम्ही आपला शौर्य पराक्रम दाखवायला इथे आलो आहोत."

जरासन्ध कृष्णाला म्हणाला, "कितीही आठवून पाहिलं, तरी मी तुमच्यावर का रागवावं, हे मला कळत नाहीय; तुमचा द्वेष का करावा मी? बोला, मी तुमचा शत्रु कसा? निरपराध्याला शत्रू मानणं धर्मसंमत

नव्हे नं?''

कृष्ण अुत्तरादाखल म्हणाला, ''एका महान् व्यक्तीनं आपला कुलधर्म पाळण्यासाठी तुझ्याशी युद्ध करायला आम्हाला पाठवलं आहे. तू कित्येक राजांना अकारणच कैद करून ठेवलं आहेस. दररोज एकेकाला भैरवीसमोर बळी देत आहेस. अशा स्थितीत स्वत:ला निरपराधी म्हणवायचा अधिकार नाही तुला. याहून मोठा अधर्म आणखी कसला असू शकतो? तुझ्या हातून पिडलेल्यांना सोडवायला आलोत आम्ही. तुझ्यासारख्या घमेंडखोर कार्तवीर्याची अशीच दुर्गत झाली होती. तू कैद केलेल्यांना मुक्त तरी कर, किंवा आमच्याशीं लढून मर. मी कृष्ण आहे, अन् हे दोघं भीम अन् अर्जुन !''

कृष्णाचे बोलणे ऐकून जरासंध रागाने म्हणाला, ''आपल्या बळावर जिंकलेल्या राजांना काय तुझ्या भयानं सोडून देअू? माझ्याशी युद्ध करायची फार खुमखुम असेल, तर जाअून आपलं सैन्य घेअून ये ना ! तुमच्यापैकी कोणाही एकाशी, किंवा तिघांशीही युद्धाला तयार आहे मी.'' त्याने लगेच आपला पुत्र सहदेव याला राज्याभिषेक करवला अन् तो युद्धाला तयार होअून परत आला.

कृष्ण त्याला म्हणाला, ''आमच्यापैकी पाहिजे त्याच्याशी युद्ध करू शकतोस तू.''

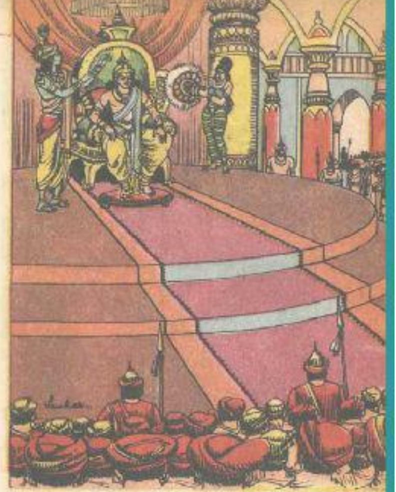
आपल्या शक्तीचा जरासंधाला गर्व होता व विश्वासही होता. त्याने सरळ भीमालाच आव्हान दिले. आपला मुकुट अुतरवून त्याने आपले केस बांधले अन् लगेच तो भीमावर तुटून पडला. दोघेही दोन हत्तींसारखे मल्लयुद्ध करू लागले. नगरातून असंख्य लोक हे युद्ध पहायला तेथे जमले. हे भयंकर युद्ध कार्तिक शुद्ध पंचमीला सुरू होअून त्रयोदशीपर्यन्त चालू राहिले. चतुर्दशीच्या दिवशी जरासंधात युद्धाची शक्ती अुरली नाही असे पाहून कृष्ण भीमाला म्हणाला, ''भीमा, जरासंधाची शक्ती आता क्षीण झालीय. मारून टाक त्याला.''

कृष्णाच्या या बोलण्याने भीमात अुत्साह संचारला. त्या दिवशी भीमाने जरासंधाला अगदी सहजपणे आपल्या पकडीत धरले अन् त्याला फाडून मारून टाकले. भयंकर सिंहनाद करत त्याचे प्रेत फरपटत ओढून नेअून भीमाने ते राजद्वारी फेकून दिले.

यानन्तर कृष्ण, भीम व अर्जुन कारागारात गेले व त्यांनी तेथील कैदेत असणाऱ्या राजांना मुक्त केले. गिरिव्रजच्या ब्राह्मणांनी तिघांना आशिर्वाद दिले. कारागृहातून सुटलेल्या राजांनीही कृष्णाची प्रशंसा केली. कृष्ण त्यांना म्हणाला, ''धर्मराज राजसूय यज्ञ करणार आहे. तुम्ही सर्वांनी त्याला सहकार्य दिलं पाहिजे.'' सर्वांनी मोठ्या खुशीने यासाठी संमती दिली.

जरासंधाचा पुत्र सहदेव आपल्या पुरोहितासह बरोबर भेटी घेअून आला. कृष्णाने भेटींचा स्वीकार करून त्याला 'मगधचा राजा' म्हणून घोषित केले.

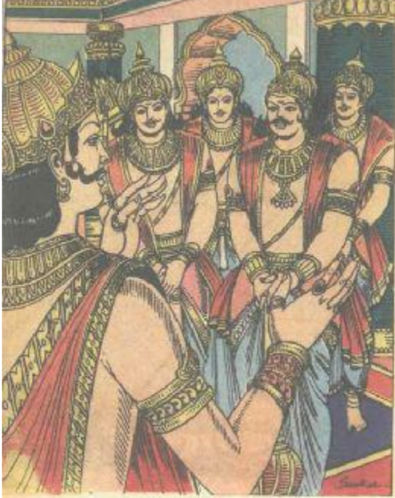
नंतर भीमार्जुनांना जरासंधाच्या रथावर बसवून कृष्ण तेथून निघाला. मुक्त झालेले सर्व राजे ही त्यांच्याबरोबर आले. लवकरच सर्वजण इन्द्रप्रस्थाला पोचले. कृष्णाने ''तुझे दोन्ही भाअू सकुशल इन्द्रप्रस्थाला परत आले आहेत. अन् युद्धात भीमाने जरासंधाचा वध केला असून आमच्या बरोबर आलेले हे सर्व जरासंधाने कैद केलेले राजे आहेत.'' असे धर्मराजाला सांगितले. धर्मराजाने त्या सर्व राजांचा अुचित असा आदर-सत्कार केला

अन् त्यांना आपापल्या देशाकडे पाठवून दिले. नंतर कृष्णही जरासंधाच्या रथावर बसून द्वारकेला परत गेला.

काही दिवसांनंतर अर्जुन धर्मराजाला म्हणाला, ''माझ्याजवळ दिव्य असं गांडीव धनुष्य आहे; अग्नीनं दिलेला रथ आणि अजोड अशी युद्धसाधनं आहेत. मी दिग्विजयासाठी बाहेर पडून आपला खजिना भरून टाकतो.''

आपल्या भावाच्या या बोलण्याने धर्मराजाला फार आनन्द झाला. दिग्विजय यात्रेसाठी एक शुभमुहूर्त पाहून त्याने अर्जुनाला अुत्तरेकडे, भीमाला पूर्वेकडे, सहदेवाला दक्षिणेकडे व नकुलला पश्चिमेकडे

रवाना केले. स्वतः धर्मराज राज्यभार संभाळत राहिला.

सैन्यासह अुत्तरेकडे गेलेल्या अर्जुनाने प्रथम पुलिन्द राज्यावर आक्रमण केले. त्या राजाला त्याने अगदी सहजपणे दूर केले. नंतर अनर्त, कालकूट, कुलिंद, सुमंडल इ. राज्ये हस्तगत केली. शाकल द्वीपाचा महापराक्रमी राजा प्रतिविन्ध्य याला हरवले. प्राग्ज्योतिषचा राजा भगदत्त याच्या परिवारात किरात व चिनी रहात असत. भगदत्तने अर्जुनाशी आठ दिवस युद्ध केले, अन् शेवटी आपला पराजय कबूल केला.

अर्जुन भगदत्तला म्हणाला, "माझा अग्रज धर्मराज राजसूय यज्ञ करून साम्राज्य स्थापन करणार आहे. त्यासाठी विपुल धनराशीची गरज आहे. आम्हाला धन देऊन रवाना करा. बाकी आम्हाला काहीही नको." भगदत्तने त्याला खूप धन देऊन प्रणाम केला. अर्जुनाने खूपशा राजांना पराभूत करून त्यांच्याकडून धन वसूल केले. भेटवस्तु स्वीकारल्या. गन्धर्वांना जिंकल्यानन्तर अुत्तर कुरुदेशांमधील हरिवर्ष नावाच्या देशात प्रवेश केला. तो देश जिंकायची अर्जुनाची इच्छा होती, परन्तु तेथील द्वारपालक त्याला म्हणाले, "हा देश जिंकणं तुम्हाला शक्य होणार नाही. तुम्ही परत जाणंच बरं होईल."

भरदार शरीरयष्टी असलेल्या त्या महावीर वाटणाऱ्या द्वारपालकांनी अर्जुनाला आपल्या देशाबद्दल असे सांगितले :- "या नगरात प्रवेश करणारांना इथे नजरेला काहीही दिसणार नाही. या नगरात मनुष्यरूपात प्रवेश करणं अशक्य आहे. तुला काय हवंय ते सांग. आम्ही देऊ तुला ते."

अर्जुनाने धर्मराजाच्या राजसूय यज्ञाची माहिती देऊन त्यांच्याकडे धनाची मागणी केली. द्वारपालांनी ताबडतोब अगणित धन, रत्नं, हिरे, रंगीबेरंगी कांबळ्या, हरिणाजिने इत्यादि आणून अर्जुनाच्या स्वाधीन केले.

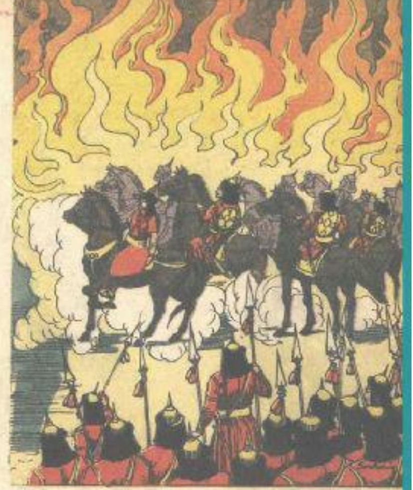
अशाप्रकारे अुत्तरविजय करून अर्जुनाने आणलेली सारी संपत्ती खजिन्यात जमा केली.

सैन्य घेऊन पूर्वेला गेलेल्या भीमाला पांचालराजाचे सहाय्य व प्रशंसा प्राप्त झाली. मिथिलाधिपतीला त्याने युद्धात हरवले. दशार्ण राजा सुधन्व याच्याशी युद्ध करून त्याची प्रशंसा केली, व त्याला सेनापती नेमला. नंतर भीमाने रोचमान व त्याच्या बंधूंवर विजय मिळवला. पुलिन्द, सुकुमार व समित्र यांना हरवून तो चेदि देशात पोचला.

शिशुपाल हा चेदीचा राजा होता. धर्मराज साम्राज्य स्थापन करण्यासाठी यज्ञ करणार आहे, हे कळल्यावर तो फारच प्रसन्न झाला. त्याने भीमाला काही दिवस आपल्याकडेच राहवून घेतले अन् परत जाताना अनंत धनराशि त्याच्या स्वाधीन केली.

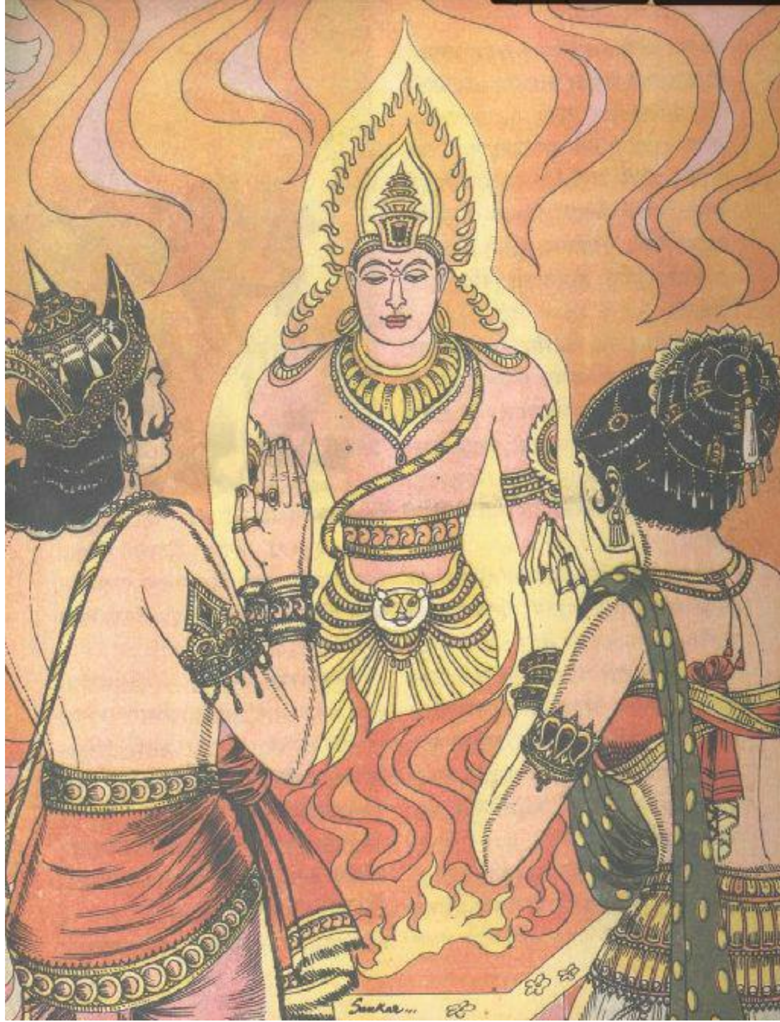
तेथून निघून भीम अनेक राजांना हरवत हरवत मगध देशात पोचला. तिथला राजा सहदेव याच्याकडून खूपसे धन घेऊन त्याच्याच साह्याने पोंड्रकवासुदेव व इतर अनेकांवर विजय मिळवला. समुद्रतटावरील संपन्न माणसांशी युद्ध करून, त्यांच्याकडून सोने, चांदी, मोती, रत्ने, चन्दन, सुगंधी द्रव्ये, हिरेजवाहीर इ. घेऊन भीम इन्द्रप्रस्थला परत आला.

दक्षिणेकडे गेलेल्या सहदेवने शूरसेन, मत्स्यदेश, निषाद इत्यादींवर विजय मिळवला. आपला मामा कुन्तिभोज याला

भेटून त्याच्याकडूनही अपार धन मिळवले. त्याने इतरही अनेक देशांवर विजय मिळवला. तो जेंव्हा महिष्मतीचा राजा नील याच्याशी युद्ध करू लागला, तेंव्हा त्याचे सैन्य जळून जाऊ लागले.

याचे कारण असे की - महिष्मतीचा राजा नील याने अग्निकार्यासाठी एकदा आपल्या कन्येचा अुपयोग केला. अग्निदेव तिच्या सौन्दर्यावर मुग्ध होअून ब्राह्मणरूपाने तेथे आला. हे लक्षात आल्यावर नीलने त्याला शिक्षा दिली. नंतर अग्निदेव स्वतःच्या रूपात प्रकट झाला. नीलने अग्नीला साष्टांग नमस्कार केला व क्षमायाचना केली. नंतर त्याने आपल्या

कन्येचा शास्त्रोक्त पद्धतीने विवाह करून दिला. अग्निदेवाकडून नीलला असे वरदान मिळाले की त्याला किंवा त्याच्या नगराला शत्रूकडून कसलेही भय रहाणार नाही. तेंव्हापासून केंव्हा ही एकाद्या शत्रूने महिष्मतीवर आक्रमण केले, तर तो दग्ध होऊन जातो.

सहदेवाने कुशासनावर बसून होम केला व अग्नीची स्तुती केली. अग्नीने प्रसन्न होऊन नीलशी त्याचा परिचय करून दिला. नीलने सहदेवाला खूपसे धन दिले.

सहदेव नंतर दक्षिणेत गेला. कलिंग, ओंड्र, केरळ व आन्ध्रमधे आपले दूत पाठवून त्यांना त्याने आपल्या कब्जात घेतले. समुद्र तटावर असलेल्या बिभीषणाकडूनही त्याने खूपसे धन वसूल केले.

इन्द्रप्रस्थहून पश्चिमेकडे गेलेल्या नकुलने रोहितक देशचा राजा मयूर याच्यावर विजय मिळवला. तेथून निघून त्याने शैरीषक, महेब्ध हे देश ताब्यात घेतले. दशार्ण, शिबी, त्रिगर्त, अंबष्ठ, मालव येथील राजेही त्याच्याशी युद्धात हारले. इतरही अनेक राजांना जिंकत तो पुढे गेला व त्याने कृष्णाला आपल्या आगमनाची खबर कळवली. यानन्तर त्याने मद्रदेशात प्रवेश केला. शाकलपुरला पोचून त्याने आपला मामा शल्य याला आपला अग्रज धर्मराज करत असलेल्या यज्ञाची माहिती दिली. शल्य खूपच आनंदित झाला व त्याने नकुलला विस्तृत धनराशी व वाहने दिली.

समुद्रातल्या कित्येक राजांनाही नकुलने जिंकले. कृष्णाने ज्यांना अगोदर जिंकले होते, त्यांच्यावरही त्याने पुन्हा विजय मिळवला. मिळवलेल्या धनासह तोही इन्द्रप्रस्थला परतला.

चारही भावांनी गोळा केलेल्या धनामुळे धर्मराज वरूण व कुबेरापेक्षाही अधिक संपन्न बनला. या संपदेच्या आधारावरच त्याने राजसूय यज्ञ करायचा निर्णय घेतला. 'यज्ञ करायला हीच उत्तम वेळ आहे' असे म्हणून मंत्रीगणांनीही त्याला प्रोत्साहन दिले.

'चांदोबा'च्या बातम्या

झाडाचे लग्न झाडाशी !

हे शीर्षक मोठे विचित्र वाटेल तुम्हाला. झाडाचं कसलं लग्न? पण ही एक खरंचच घडलेली घटना आहे - केरळातील पालघाट जिल्ह्यातील मलक्कुलम येथे. ही घटना पूर्णतः जाणून घ्यायची असेल तर तेरा वर्षे मागे गेले पाहिजे. केलन नावाचा एक शेतकरी आणि वेलप्पन नावाचे एक शाळा-प्रमुख एकमेकांचे मित्र होते. दोघांनी गावाच्या सरहद्दीवर एक वडाचे व एक कडू लिंबाचे झाड लावले. दोघांनी या झाडांना आपला मुलगा-मुलगी मानलं. दोघे जण म्हणायचे - ही झाडे जेव्हा मोठी होतील तेव्हा आपण त्यांचे लग्न करू या. दोघे मिळून झाडांना पाणी घालत, त्यांना खत देत. तेरा वर्षे गेली. दुर्भाग्याने वेलप्पन स्वर्गवासी झाला. पण केलनने मोठ्या प्रेमाने दोन्ही झाडांचे पालन-पोषण केले. वडामधे शिवाचा अंश असतो नि कडू लिंबात परशुरामाची आई रेणुकादेवी हिचा अंश असतो, असा या भागातील लोकांचा विश्वास आहे. म्हणून या दोन झाडांबद्दल लोकांच्या मनात भक्ति-भावना असते. काही लोकांनी ही झाडे रस्त्यात अडथळा आणतात म्हणून कापून टाकण्याचा विचार केला, पण तसं घडलं नाही. या दोन झाडांचं लग्न लावायची योजना पक्की झाली. लग्नाच्या दिवशी दोन्ही झाडांना पुष्पमालांनी अलंकृत करण्यात आले. गावच्या पुजाऱ्याने त्यांची पूजा केली. वाजंत्री वाजवली गेली. आणि सोहळापूर्वक लिंबाच्या झाडाला सोन्याचे मंगळसूत्र बांधले गेले. लग्नातील भोजनात ४०० हून अधिक लोकांनी भाग घेतला. केलनने आपल्या मित्राला दिलेले वचन पूर्ण केले. हे दृश्य पाहून त्याच्या डोळ्यात आनंदाश्रू तरळले.

सामान्य लोकांचे वाहन: सायकल

३०-४० वर्षापूर्वी सायकल गरीब लोकांचे वाहन मानली जात असे. मोटार वा मोटर-सायकलचा उपयोग श्रीमंत लोकच करू शकत असत. मध्यम वर्गातील काही लोक नंतर स्कूटर वापरू लागले. स्कूटर इटलीतून आली. नंतर छोट्या मोटर-गाड्या आल्या. त्यांचा उपयोग काही थोडे लोकच करू शकत. काही झालं तरी १९७० पासून सायकलींचा उपयोग वाढतच आहे. सन १९९४ मध्ये जगात ११०,०००,००० सायकलींची निर्मिती झाली. यांपैकी ४२,००,०० सायकली चीन मध्ये तयार झाल्या. सायकलींच्या उत्पादनात आपल्या देशाचा नंबर दुसरा लागतो. अधिक संख्येने सायकलींचे उत्पादन होते, याचे एक कारण ही आहे. या वाहनाचा कोणाला ही सहज उपयोग करता येतो. सायकल चालविण्यासाठी कुठल्या ही इंधनाची जरूर नाही. यामुळे वातावरण दूषित होत नाही. पेट्रोलवर चालणारी वाहने काही विशेष ठिकाणी चालविता येत नाहीत. विश्वविद्यालयांच्या परिसरात व काही औद्योगिक क्षेत्रात मोटारी चालविण्यास बंदी आहे. ४०० शहरात पोलिस व पोस्ट-मन यांना सायकली देण्यात आल्या आहेत. आता राहिली आपल्या देशाची गोष्ट. पुणे, हैद्राबाद, दिल्ली इ. शहरात सायकलींचा खूपच मोठ्या प्रमाणावर उपयोग केला जातो.

कदंब

विष्णूचं वाहन गरुड स्वर्गातून अमृताचा कलश आपल्या चोचीत धरून आणीत होता. रस्त्यात तो विश्रांतीसाठी एका कदंब वृक्षाखाली बसला. असे म्हणतात की गरुड जेव्हा आपली चोच कदंबाच्या बुंध्यावर खाजवीत होता, तेव्हा थोडं अमृत त्या बुंध्याला लागलं. म्हणून कदंब वृक्ष ३०० वर्षे पर्यंत जगतो. आपल्या पुराणात कदंबाच्या दीर्घायुष्याचे हेच कारण सांगितले आहे.

सुगंध पसरवणारी कदंबाची फुलं बालकृष्णाला फार आवडत असत. श्रीकृष्ण वृंदावनात कदंब वृक्षाखालीच मुरली वाजवीत गोपिकांसह विहार करीत.

वसंत ऋतु सुरू होण्यापूर्वीच कदंबाला मोहर येतो. मजबूत देठावर एकदम चार-पांच फुले विकसित होतात. कदंबाची पाने गर्द हिरव्या रंगाची असतात.

कदंब वृक्ष विशेषतः समुद्र किनाऱ्यावर व हिमालयाच्या उतरणीवरील मैदानात आढळतात. संस्कृत, हिंदी, बंगाली, गुजराती, तेलगू व मराठीत या वृक्षाला कदंबच म्हणतात, कानडीत 'कदंबाला' मल्याळीत 'अन्तुटेक' आणि तमिळ मध्ये 'वेल्लै' म्हणतात.

कदंब वृक्षाबाबत आणखी एक कथा प्रचलित आहे. एका व्यापाऱ्याच्या घराच्या अंगणात कदंब वृक्ष होता. त्याला सात मुलगे होते. सर्वात धाकटा मुलगा नेहमी कदंबाखाली बसून बासरी वाजवीत असे. वडील व्यापारासाठी दूरच्या राज्यात गेले असता मोठ्या भावांनी या धाकट्यावर नाराज होऊन त्याला घराबाहेर काढले. बिचारा छोटा भाऊ आपली बासरी वाजवीत जंगलात गेला. वडील परत आल्यावर त्यांना जेव्हा ही वार्ता समजली तेव्हा त्यांना फार वाईट वाटले. हळू हळू त्यांची आर्थिक स्थिति ही खालावत चालली. व्यापाऱ्याच्या इष्टदेवाने स्वप्नात येऊन सांगितले - 'तुझा धाकटा मुलगा जेव्हा घरी परत येईल, तेव्हा तुझा भाग्योदय होईल!' वडिलांनी अनेक प्रयत्न करून आपल्या मुलाला शोधून परत घरी आणले. मग व्यापाऱ्याचा परिवार पुन्हा संपन्न झाला.

सत्यकाम जाबाल

जंगलात एक नदी वहात होती. त्या नदीच्या पश्चिमेला गौतम ऋषींचा आश्रम होता. गौतम आपल्या आश्रमात राहून काही शिष्यांना निरनिराळ्या विद्या शिकवीत. दूर दूरच्या प्रदेशातून आलेले शिष्य गुरुकुलातच रहात.

शिष्य सूर्योदयापूर्वी उठत. स्नानादि उरकून सूर्याला नमस्कार करीत. नंतर गुरू बरोबर बसून एकाग्र चित्ताने वेद-मंत्रांचे पठण करीत.

नदीच्या पूर्व दिशेकडून एक छोटा मुलगा हे दृश्य पहात असे. त्याचं नाव सत्यकाम. तो आपली आई जाबाली बरोबर झोपडीत रहात असे. आई जंगलात जाऊन लाकडे तोडून आणी नि शहरात जाऊन ती विकून आपला उदर निर्वाह करी.

एकदा सकाळी सत्यकाम नदीत स्नान करीत असताना त्याने समोरच्या आश्रमातील अध्ययनात मग्न असलेल्या शिष्यांना पाहिले. घरी परत आल्यावर त्याने आईला विचारले - "आई, या मुलांच्या बरोबर मी ही शिकावं अशी माझी इच्छा आहे. जाऊ मी आश्रमात शिकायला?"

जाबाली म्हणाली - "जा आणि त्या ऋषींना विचार." सत्यकाम नदीतून पोहत दुसऱ्या किनाऱ्यावर पोचला. आश्रमात जाऊन त्याने मुनींना नमस्कार केला आणि

नम्रतापूर्वक म्हणाला - "महाराज, मला आपला शिष्य बनवून काही विद्या शिकवाल?"

मुनीने प्रश्न केला - "पुत्र, तुझं कुल-गोत्र सांगशील?"

सत्यकाम म्हणाला - "मला आपलं गोत्र माहीत नाही मुनिवर!"

मुनीने पुन्हा प्रश्न विचारला - "तुझ्या पित्याचं नाव काय?"

सत्यकामने उत्तर दिले - "मला आपल्या पित्याचं नाव ही माहीत नाही. मी आपल्या आई बरोबर राहतो. वडिलांना मी कधी पाहिलंच नाही."

"मग जा, आपल्या आईला विचारून ये कि तुझ्या पित्याचं नाव काय?" मुनींनी सुचवलं.

सत्यकामने घरी येऊन आपल्या आईला विचारलं. थोडा वेळ चुप राहून जाबाली म्हणाली - "बेटा, तुझा जन्म होण्यापूर्वी मी एका घरी काम करीत असे. मी जेव्हा काम करीत होते, तेव्हा माझ्याच सारखं काम करणाऱ्या एका पुरुषाशी मी लग्न केलं. लग्न झाल्यानंतर थोड्याच दिवसात एका अपघातात तुझे वडील मरण पावले. मग मी ते गाव सोडून इथे आले. तुझा जन्म इथेच झाला. मला तर आपल्या नवऱ्याचे नाव ही माहीत नाही."

सत्यकाम पुन्हा मुनींच्या आश्रमात परत

आला आणि आईने सांगितलेले सर्व वृत्त त्याने मुनींना कथन केले. संपूर्ण कथा ऐकून मुनि गौतम हसत म्हणाले - "जो नेहमी सत्य बोलतो तोच खरा ब्राह्मण होय. तू सगळं खरं खरं सांगितलंस, तू ब्राह्मणच आहेस!" आणि त्यांनी सत्यकामला आशीर्वाद दिला.

सत्यकाम जाबालने मुनींच्या आश्रमात राहून सर्व विद्यांचे अध्ययन केले. तो गुरूचा पट्ट शिष्य बनला. नंतर तो स्वतः गुरु बनला आणि खूप कीर्ति संपादन केली.

वैदिक काळात ही कुलाचे निर्धारण जन्मावर नाही, गुणांवर ठरविले जात असे हे या सत्यकामच्या कथेवरून आपल्या लक्षात येते.

तुम्हाला माहीत आहे का?

१. सोमालियाचं नाव प्रथम काय होतं?
२. इ.स.५० मध्ये आपल्या देशात खिश्चन धर्माचा प्रचार कोणी केला?
३. इजिप्तची सुप्रसिद्ध राणी क्लिओपाट्रा इजिप्त देशाची नव्हती, तर कोणत्या देशाची होती?
४. आपल्या देशात प्रथम बॅडमिंटन खेळ खेळला जाई तेव्हा त्याचं एक दुसरं नाव होतं. ते कोणतं?
५. यहुद्यांच्या पवित्र ग्रंथाचं नाव कोणतं?
६. आपल्या देशात सर्वप्रथम स्थापित झालेल्या पोलो-क्लबचं नाव काय?
७. दुसऱ्या विश्व-युद्धाच्या प्रारंभी इटलीचा हुकुमशहा कोण होता?
८. खेळण्यात नैपुण्य मिळविणाऱ्या व्यक्तींना आपल्या देशात पुरस्कार दिला जातो. त्याचं नाव कोणतं?
९. पहिले ऑलिंपिक सामने केव्हा झाले? आधुनिक ऑलिंपिक स्पर्धा सर्वप्रथम कोठे झाल्या?
१०. आपल्या देशात विनाशाच्या मार्गावर असलेले सस्तन प्राणी कोणत्या भागात आहेत?
११. सर्व रंगांचे आधारभूत मूळ तीन रंग आहेत-ते कोणते?
१२. ज्यांना जनतेने मानव-संरक्षक म्हणून गौरविले तो प्रसिद्ध मोंगल सम्राट कोणता?
१३. पृथ्वीवरून गेलेल्या मनुष्याचा अंतरिक्षात सर्वप्रथम प्रवेश केव्हा झाला?
१४. सुप्रसिद्ध रशियन लेखक काउंट लिओ टॉल्स्टॉयच्या जन्म-स्थळाचे नाव काय?
१५. ४ जुलै १८२६ रोजी दोन अमेरिकी अध्यक्ष एकाच दिवशी मरण पावले ते कोणते?
१६. आपल्या देशात राज्यांचे पुनर्विभाजन केव्हा झाले?
१७. युरोपमधील सर्वात अधिक लांबीची नदी कोणती?
१८. रेल्वेचे डबे तयार करणारी 'इंटीग्रल कोच फॅक्टरी' कुठे आहे?

उत्तरे

१. नैऋत्य आफ्रीका.
२. सेंट थॉमस.
३. मॅसिडोनिया (ग्रीस).
४. पुणे.
५. टोरा.
६. आसामचा काचर क्लब.
७. बेनिटो मुसोलिनी.
८. अर्जुन ॲवॉर्ड.
९. पहिले ऑलिंपिक सामने ७७६ मधे, आधुनिक ऑलिंपिक खेळ अथेन्स मधे सन १८९६ मधे.
१०. हिमालयीन प्रदेशात.
११. तांबडा, निळा, पिवळा.
१२. अकबर.
१३. १५ डिसेंबर, १९६५.
१४. यास्नाया पालियाना.
१५. जॉन ॲडॅम्स व थामस जाफर्सन.
१६. १९५६.
१७. वोल्गा नदी.
१८. मद्रास येथील पेरंबूर मधे.

महावीरचा हट्ट

उत्पल देशाचा राजा होता कीर्तिचन्द. त्याची मुलगी पद्मावती दिसायला फार सुंदर होती. ती जेव्हा उपवर झाली, तेव्हां एक दिवशी अचानकपणे ती राजवाड्यातून अदृश्य झाली.

तेव्हा राजपुरोहिताने आपल्या दिव्य दृष्टीने सांगितले की, "एक राक्षस तिला उचलून घेऊन गेला आहे. तो एका भयंकर जंगलात राहतो. आजपासून तीन महिन्यांनी तो तिच्याशी लग्न करणार आहे."

हे सर्व ऐकून राजा निराश झाला. काय करावं हे त्याला समजेना.

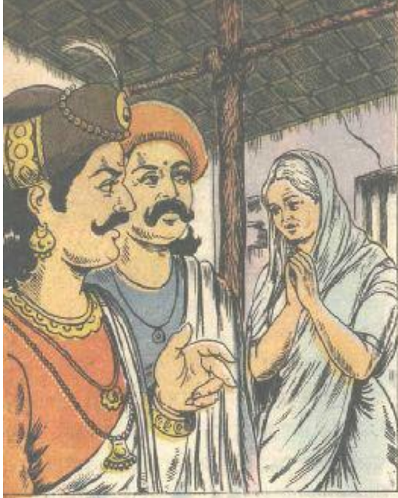
तेव्हा मंत्री राजाला म्हणाला - "प्रभू मला वाटतं आपण एक अशी घोषणा करूं या की जो कोणी राजकुमारीला राक्षसाच्या ताबडीतून सोडवील त्याचा विवाह राजकुमारीशी लावून दिला जाईल. पुढे जशी भगवंताची इच्छा!"

कीर्तिचंद्राला हा सल्ला पटला. त्याने ताबडतोब राज्यभर घोषणा केली - "भयंकर अरण्यात राहणाऱ्या एका राक्षसाने राजकुमारी पद्मावतीचे अपहरण केले आहे. तीन महिन्यात राक्षसाच्या ताबडीतून तिला जो सोडवून आणील, त्याच्याशी राजकुमारीचे लग्न करून देण्यात येईल." ही घोषणा ऐकून राज्यातील अनेक वीर युवक मोठ्या उत्साहाने अरण्याकडे निघाले.

तेथे उत्पल देशातील महावीर नावाचा एक युवक सर्वांअगोदर पोचला होता. जो कोणी तेथे जाईल त्याला तो आव्हान देई - "असल्या बलाढ्य राक्षसाशी सामना करणं तुझ्यासारख्या सामान्य माणसाला थोडंच जमणार आहे? प्रथम माझा पराभव कर अन् मग जंगलात पाऊल ठेव."

महावीरशी लढायला कोणी ही पुढे सरसावला नाही.

शशिकान्त सावळे

कीर्तिचंद्रला आपल्या गुप्तचरांकडून ही वार्ता समजली. महावीर बद्दल अधिक माहिती मिळविण्याचा त्याने प्रयत्न केला, तेव्हा त्याला कळले की महावीरचे वडील सैन्यात काम करीत असत व लढता लढता त्यांना मृत्यु आला. पित्याच्या मृत्यूनंतर महावीरने आपला देश सोडून दिला व तो अन्यत्र निघून गेला. तेथे त्याने अनेक विद्यांचे अध्ययन केले व महान् शक्तिशाली बनून परत आला. कीर्तिचन्द्र स्वतः महावीरच्या आईला भेटायला गेला. राजा आपल्या घरी आलेला पाहून ती घाबरली.

कीर्तिचन्द्र गंभीर स्वरात महावीरच्या आईला म्हणाला - ''तुझा मुलगा राजद्रोही आहे ! याचं कारण जाणून घेण्यासाठी मी तुझ्याकडे आलो आहे.''

''महाराज, आमचा वंश राजभक्तांचा वंश आहे. आम्ही राजद्रोहाची कल्पना सुद्धा करू शकत नाही. राजवंशासाठी आम्ही कधी प्राणांची ही पर्वा करीत नाही. आपण असा आरोप का करीत आहात हे माझ्या लक्षात येत नाही.'' महावीरच्या आईने आपल्या मनातील भाव स्पष्ट केला.

या उत्तराने राजाचे समाधान झाले नाही. तो म्हणाला - ''अरण्यात प्रवेश करणाऱ्या शूर-वीरांना तुझा मुलगा का अडवतो आहे बरं? माझ्या मुलीला राक्षसाच्या तडाक्यांतून सोडविण्यासाठी जे वीर जाताहेत, त्यांचे प्रयत्न हा का सफल होऊ देत नाही?''

आश्चर्य व्यक्त करीत महावीरची आई म्हणाली - ''महाराज, माझा मुलगा मोठा पराक्रमी आहे. त्याच्याशी सामना करणारा वीर या पृथ्वीतलावर दुसरा कोणी नाही. अनेक गुरूंकडून तो निरनिराळ्या विद्या शिकला आहे. राक्षसाला मारण्यासाठी तो माझा आशीर्वाद मागायला आला होता. आणि मी त्याला आशीर्वाद दिला ही. आपण जे काही म्हणत आहात ते ऐकून मला मोठं आश्चर्य वाटतंय!''

राजाला वाटलं - महावीरची आई खरंच बोलत आहे. तो राजधानीत परत आला आणि त्याने मंत्र्याशी सल्ला-मसलत केली.

अमळ विचार करून मंत्री म्हणाला - ''आजपर्यंत महावीरला कोणी जिंकू शकलेला नाही. आपल्या नावाप्रमाणे तो महावीर आहे. आपण एकदा त्याला प्रत्यक्ष भेटलो तर बरे होईल. आपण त्याला भेटू वेषांतर करून!''

राजा आणि मंत्री गरीब शेतकऱ्याच्या वेषात त्या अरण्याच्या प्रवेश-मार्गावर जाऊन बसले. महावीर खरोखरीच महावीर आहे हे त्यांनी आपल्या डोळ्यांनी पाहिले.

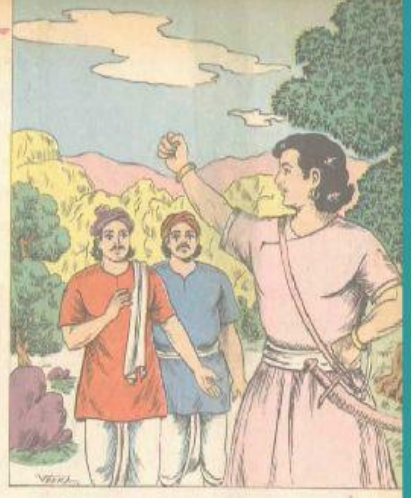
राजाने त्याला विचारले - ''तू इथे काय करतोस?''

''मी इथे राहून उत्पल देशाच्या वीरांची परीक्षा घेतो आहे!'' महावीरने उत्तर दिले.

राजाने पुन्हा प्रश्न केला - ''हे काम तर देशाच्या राजाचं आहे. राज्याच्या सेनापतीचं ते काम. उत्पलच्या शूर-वीरांची परीक्षा तू कशासाठी घेत बसला आहेस?''

महावीरने स्पष्ट करून सांगितले - ''या जंगलात एक राक्षस राहतो. तो मोठा बलाढ्य आहे. सामान्य वीर त्याला मारू शकणार नाहीत. त्याच्याशी सामना करायला जे गेले, त्यांना त्याने खाऊन टाकले. उत्पल देशाच्या वीरांचे मी संरक्षण करतो आहे.''

''त्या राक्षसाला मारण्याची शक्ति एकाद्या वीरात असू ही शकेल ! प्रत्येक

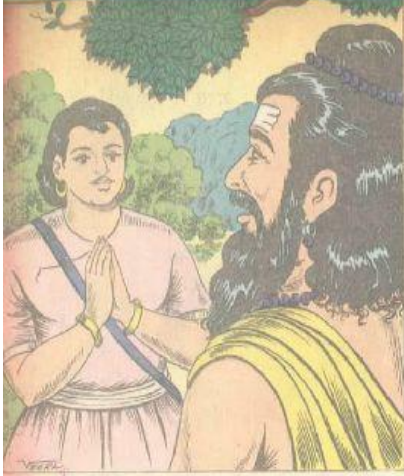
वीराला राक्षसच खाऊन टाकील असं कसं म्हणता येईल?'' राजाने आणखी एक प्रश्न विचारला.

यावर हसत महावीर म्हणाला - ''यासाठी थोडं व्यवहार-ज्ञान पुरेसं आहे. जो माझा पराभव करू शकत नाही, तो त्या शक्तिशाली राक्षसाला काय मारणार?''

''ठीक आहे!'' राजा म्हणाला - ''मग त्या राक्षसाला मारू शकणारा कोणी वीर उत्पल राज्यात नाहीच?''

''का नाही? मी त्याला अवश्य ठार करू शकतो!'' महावीरने अभिमानाने सांगितले.

''तर मग उशीर कशाला? तूच जा नि त्या राक्षसाला मारून टाक. अन्य वीरांना

इथेंच अडवून ठेवण्याने तुला काय मिळणार आहे?'' राजाने विचारले.

''हे काम तर मी केव्हाच करून टाकलं असतं. पण आपल्या राज्याच्या राजामुळे मी हे काम करू शकत नाही.'' असं म्हणून महावीर आपली गोष्ट सांगू लागला.

महावीरचे वडील चंद्रसेन जेव्हा युद्धात मारले गेले, तेव्हा तो पाच वर्षांचा होता. त्याची आई रोज आपल्या नवऱ्याच्या पराक्रमाची प्रशंसा करीत म्हणे - ''युद्धात असा शक्तिशाली वीर एकाद्या अनाथासारखा मारला गेला - तू असा महाशक्तिशाली हो की तुला युद्धात मरण येऊ नये!''

आईच्या या बोलण्याचा महावीरवर फार परिणाम झाला. लहानपणीच त्याने युद्ध-विद्या शिकायला सुरुवात केली. सतराव्या वर्षी तो आपल्या आईला म्हणाला - ''आई, मी हिमालयात जाईन. तेथे काही ऋषि-मुनींची सेवा करून मंत्र-तंत्र शिकेन. मला तुझा आशीर्वाद हवाय.'' आईचा आशीर्वाद घेऊन तो घराबाहेर पडला.

हिमालयात महावीरची इच्छा पूर्ण झाली. तेथे एका मुनीने त्याला मंत्र-विद्या शिकवली. शेवटी मुनि त्याला म्हणाला - ''बेटा, या पृथ्वी-तलावरील कोणी ही शूर-वीर तुझा पराभव करू शकणार नाही. पण एकाद्या मानवातीत शक्तीशी पहिल्यांदा जेव्हा सामना करशील, तेव्हा आपल्या आईचा आशिर्वाद घेऊन जा. मग तुला कोणी ही जिंकू शकणार नाही.''

परत येताना महावीरला चोर-डाकूंच्या एका टोळीशी सामना करावा लागला. शेजारच्याच गावात चन्द्रिका नावाची एक सुंदर युवती रहात असे. डाकूंचा सरदार तिच्यावर फिदा झाला. चंद्रिका नि तिचे आई-वडील यांना चोर जबरदस्तीने घेऊन चालले होते. बरोबर एक ब्राह्मण ही होता. तो डाकूंच्या सरदाराशी चंद्रिकेचं लग्न लावून देणार होता. सगळे मिळून वीस डाकू होते. एकटा महावीर त्यांच्यावर तुटून पडला आणि त्यांना पळवून लावले.

तेव्हा चंद्रिकेचे वडील महावीरला म्हणाले - ''बेटा, लग्न करण्यासाठी जेव्हा आम्ही घराबाहेर पडलो, तेव्हांच आमची मुलगी परक्याची झाली. तिच लग्न केल्यावाचून आम्ही घरी जाऊ शकणार नाही. तसेच गेलो तर आम्ही कोणाला तोंड दाखवू शकणार नाही. आम्ही कन्या-दान करायला तयार आहोत. लग्न लावण्यासाठी ब्राह्मण तयार आहे. तू माझ्या चंद्रिकेचा स्वीकार करशील?''

चंद्रिकेचं ही आपल्यावर प्रेम आहे हे महावीरच्या लक्षात आले. त्याने तेथेच चंद्रिकेशी विवाह केला. दोघे ही उत्पल राज्याकडे निघाले. वाटेत त्यांना एक राक्षस दिसला. तो म्हणाला - ''वा! काय छान मुलगी आहे! मला ही खूप आवडली आहे. मी हिला जंगलातील आपल्या वाड्यात घेऊन जाणार. तुला शक्य असेल तर आडव मला.''

तेव्हा महावीरला मुनीचा इषारा आठवला. त्याने सांगितलं होतं - आईचा आशीर्वाद घेतल्याशिवाय मानवातीत शक्तीशी लढू नकोस. महावीर राक्षसाला म्हणाला - ''मी तुझ्याशी सामना करीन. पण त्यासाठी मला थोडा वेळ पाहिजे.''

विकट हास्य करीत राक्षस म्हणाला - ''एक दिवसात तुला परत आले पाहिजे. मी उद्याच नऊ मानव-कन्यकांशी विवाह करणार आहे. तोपर्यंत परत ये.'' असं म्हणून राक्षस जबरदस्तीने चंद्रिकेला उचलून घेऊन गेला.

महावीर उत्पल देशात पोचला. त्याला वाटलं - आईला लग्नाची गोष्ट सांगितली तर ती घाबरून जाईल. म्हणून त्याने आईला लग्नाबद्दल काहीच सांगितले नाही. राक्षसाशी सामना करण्यासाठी त्याने आईचा आशीर्वाद मागितला. याच वेळी त्याने राजाची घोषणा ऐकली नि अमळ संकटात पडला.

मंत्र्याने विचारले - "यात संकट कसलं? राजकुमारीशी लग्न करायला तुला काय हरकत आहे?"

"राजाच्या घोषणेनुसार जो वीर राजकुमारीला मुक्त करील त्याचं राजकुमारीशी लग्न होईल. माझं तर लग्न झालेलं आहे. शिवाय मी एकपत्नीव्रती आहे." महावीरने खुलासा केला.

महावीरच्या निष्कपटतेचे राजाला मोठे आश्चर्य वाटले. तो म्हणाला - "एवढ्याशा गोष्टीसाठी इतका हट्ट कशाला? तुझी अडचण तू राजाला का नाही सांगितलीस?"

"मी तसं केलं असतं तर काय झालं असतं कोणास ठाऊक? शिवाय हे ही जाणण्याची माझी इच्छा होती की राजकुमारीला मुक्त करणारा एकादा वीर या देशात आहे की नाही?" महावीरने आपली शंका प्रकट केली.

राजा महावीरच्या नम्रतेवर खुश झाला आणि त्याने सांगून टाकले - मीच राजा आहे. नंतर राजाने आपली घोषणा बदलली. त्याने जाहिर केले की राजकुमारीला मुक्त करणाराने तिच्याशी लग्न केलेच पाहिजे असे नाही. हे काम करणाराने तिच्याशी लग्न केलेच पाहिजे असे नाही. हे काम करणारा जो मागेल तो पुरस्कार त्याला दिला जाईल.

काही दिवसातच महावीरने राक्षसाला सहज सहज मारून टाकले. आपल्या पत्नीला आणि राजकुमारीला मुक्त केले. त्याने राजकुमारी पद्मावतीला राजाच्या स्वाधीन केले. राजा कीर्तिचन्द्र महावीरच्या शौर्यावर खुश झाला आणि त्याने त्याची आपल्या सैन्यात अधिकारी म्हणून नेमणूक केली.

रमानाथची अक्कलहुशारी

चांचलपुरजवळ हिऱ्यांची खाण आहे, असे जाहीर झाले आणि लांब लांब अंतरावरून रत्नपारखी तेथे येऊन पोचले. खाणीत काम करण्यासाठी बरेचसे मजूर आणि हिऱ्यांना पैलू पाडण्यात तरबेज अशी माणसंही येऊन सर्वांनी गावात एकच गर्दी केली. रहाण्यासाठी गावात घरे मिळणे मुश्किल झाले.

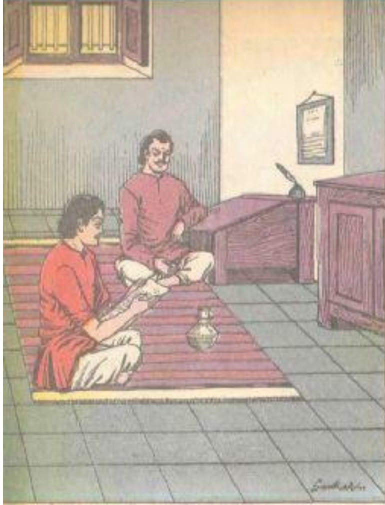
अशातच रमानाथ तेथे पोचला. घर शोधता शोधता त्याचे जोडे झिजले. शेवटी कुठेसे एक घर असल्याचा त्याला पत्ता लागला. घरमालकाची अट अशी होती की महिना भाडं पाचशे रुपये द्यावे अन् वर्षअखेर घर खाली करावे.

रमानाथ मालकाला म्हणाला, "गावातल्या माझ्या दोन घरांपैकी एक मीही भाड्यानं देतो, पण तुमच्यासारख्या माझ्या काही अटी वगैरे नसतात. इथे तर हा सरळसरळ अन्याय आहे. आता असं सांगा की, वर्षअखेर मी घर रिकामं केलं नाही, तर तुम्ही काय कराल?"

"यात कसला अन्याय? मला आपल्या घराची कधी गरज पडेल हे काही सांगता येत नाही. मी मोठ्या परिवारातला माणूस आहे. शहरात लहानसा व्यापार करणारा माझा जावई सहकुटुंब इथे येऊन राहू इच्छितोय, अशी बातमी कळलीय मला. म्हणून मी जर आधीपासून सावध न राहिलो, तर नंतर त्रास नाही का होणार? आता आपण एक कागद करू या. करारानुसार घर खाली केलं नाहीत, तर तुम्हाला दरमहा दोन हजार रुपये द्यावे लागतील असं लिहिणार आहे मी त्यात." घरमालक गुरुनाथ उत्तरादाखल बोलला.

रमानाथ काहीसा नाराज होत म्हणाला, "तुमच्या बोलण्यावरून असं वाटतंय, की तुमचा जावई एका वर्षाच्या आत इथे येण्याची शक्यता नाही; कारण तशी असती, तर मला

सुदाम पवार

हे घर भाड्यानं द्यायला तयार झालाच नसता तुम्ही. बरोबर नं? वर्ष संपल्या नंतर ही तो न आला, तर पुन्हा घर मलाच देणार तुम्ही. हेही बरोबर नं?''

''हो तर ! अगदी आनन्दानं देईन. तुम्हाला सोडून दुसऱ्या कोणाला का देऊ? तेंव्हा पुन्हा दुसरा करारनामा करू. कबूल?'' गुरुनाथने विचारले. नंतर दोघांनी त्याप्रमाणे करारनामा लिहिला.

रमानाथ सहकुटुंब त्या घरात राहू लागला. अकरा महिने आनंदात निघून गेले.

गुरुनाथ एक दिवशी रमानाथला म्हणाला, ''तुम्ही दर महिन्याच्या एका ठराविक तारखेला न चुकता भाडं देता. मी खूश आहे तुमच्यावर!''

''इतकं चांगलं घर रहायला मिळाल्याचा मलाही संतोष आहे. आता तर असं वाटतंय की आपलं गाव विसरून इथंच कायम रहावं.'' रमानाथही खुशीने बोलला.

त्याचे हे बोलणे ऐकून गुरुनाथ सावध झाला. अन् घाबरून म्हणाला, ''काय म्हणालात? आपला करार विसरलात की काय?''

''नाही नाही. तुमच्या अटी अगदी चांगल्या लक्षात आहेत माझ्या. कां? तुम्हाला घराची गरज पडली की काय? जावयाचं यायचं ठरलं इकडे?'' रमानाथने विचारले.

''तसं नव्हे. पण पुढल्या महिन्यापासून घरभाडं सहाशे होईल. कबूल असेल तर करूया कागद. नाहीतर घर खाली करावं लागणार तुम्हाला.'' गुरुनाथ स्पष्ट म्हणाला.

गुरुनाथचे हे बोलणे ऐकून रमानाथवर जणू वज्रपात झाला ! जरा वेळ तो स्तब्ध राहिला अन् स्वतःला सावरत म्हणाला ''हा तर मोठाच अन्यांय झाला की ! एका वर्षात शंभरची वाढ? पंचवीस वाढवा हवे तर! म्हणजे जगात थोडातरी न्याय जिवन्त आहे असं जाणवेल. तुम्ही माझं ऐकलं नाही, तर भाडं कमी करण्यासाठी मलाही काय करायचंय ते करीन मी.''

त्याच्या बोलण्यावर रागावून गुरुनाथ म्हणाला, ''मला सांगायचं, ते सांगितलं मी. पुढे तुमची मर्जी.'' अन् ताबडतोब तो तेथून निघून गेला.

रमानाथची बायको इतका वेळ दोघांचे बोलणे ऐकत होती. ती नवऱ्याला म्हणाली, ''अुगाच तक्रार कशाला? तशी तर गावात भाड्याची घरं कमीच आहेत. भाडं कमी करणं जमणार नाही तुम्हाला. मुकाट्यानं कागद करून टाका ना!''

आता काय करावं याबाबत रमानाथ विचार करूं लागला. आपण लिहून दिलेले करारपत्र त्याने पुन्हा एकदा नीट वाचले. त्याला वाटले आपण एकाद्या चांगल्या वकीलाचा सल्ला घ्यावा. म्हणून तो एका वकीलाकडे गेला. वकीलाने करारपत्र वाचून सल्ला दिला - ''जर करारपत्रातल्या अटींचे पालन तुम्हाला करता येणे शक्य नसेल, तर तुम्ही दुसरे एकादे घर पहा नि हे सोडून द्या.''

रमानाथ ने घर तर रिकामं केलं नाहीच. पण अुलट एक महिना अधिकच राहिला तेथे. त्या ज्यादा एक महिन्याचे दोन हजार रुपये दिले त्याने; अन् नंतरच करारपत्र लिहून दरमहिना सहाशे रुपये भाडे देऊ लागला.

''हे करारपत्र महिनाभर अगोदर लिहून दिलं असतंत तर दोन हजार [illegible] लागले नसते ना? अनावश्यकच चौदाशे रुपये जास्त गेले आपले.'' रमानाथची बायको हळहळत म्हणाली.

यावर जोरजोरात हसत रमानाथ म्हणाला, ''वेडी रे वेडी! अग माझी चलाखी नाही लक्षात आली तुझ्या. अगोदर लिहिलं असतं तर असा अर्थ झाला असता की दरमहिना भाड्यात शंभर रुपये वाढ! मी तर त्याची अट एक महिन्यानंतर मानली. म्हणजेच गुरुनाथच्या प्राप्तीत चौदाशेचा तोटा झाला ! त्यालाच याचं आता वाईट वाटत राहील. आतल्या आत जळत राहील तो! मी समजून-अुमजूनच तसं केलंय!''

नवऱ्याच्या या अक्कलहुशारीवर हसावं की रडावं हेच कळेना त्याच्या बायकोला !

